

”MILLOIN ME MENNÄÄN UUELLEEN?”

Vanhempien näkemyksiä pienten lasten osallisuudesta
järjestön perhetoiminnassa

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna, kevät 2015

Henna Venäläinen

HÄMEENLINNA
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen kasvatus

Tekijä	Henna Venäläinen	Vuosi 2015
Työn nimi	”Milloin me mennään uudelleen?” Vanhempien näkemyksiä pienten lasten osallisuudesta järjestön perhetoiminnassa	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä valtakunnallisen järjestön kanssa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten alle kouluikäisten lasten osallisuus ilmenee järjestön perheleireillä sekä miten pienten lasten osallisuutta toiminnassa voitaisiin tukea. Tavoitteena oli tuoda esiin näkemyksiä siitä, miten toimintaa voitaisiin kehittää pieniä lapsia ja heidän perheitään huomioivalla tavalla.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä olivat lapsilähtöisyys, lapsen sosiaalinen kehitys sekä lasten osallisuus ja toimijuus. Aineisto kerättiin haastattelemalla perheleireille pienten lasten kanssa osallistuneiden perheiden vanhempia teemahaastattelua menetelmänä käyttäen. Aineisto analysoitiin teemoittamalla.

Aineistossa korostui näkemys siitä, että pienten lasten osallisuus ilmenee erityisesti lasten omissa leikeissä sekä sosiaalisissa suhteissa samanikäisten lasten kanssa. Vanhemmat pitivät tärkeänä, että lapset oppivat leikkimään yhdessä muiden kanssa. Haasteita pienten lasten kanssa leirin toimintaan osallistumiseen toivat arjen rutiinit, kuten muutokset ruokailussa tai nukahtamistilanteissa, lapsen sairastuminen ja toisinaan yhteisten leikkien vaikeus. Toimintaan toivottiin pienille lapsille suunnattua ohjelmaa, ja myös omaa aikaa vanhemmille pidettiin tärkeänä.

Lapset tarvitsevat osallisuutensa toteutumiseen tukea aikuisilta. Osallisuus on yhteisöllistä, ja hyvät kokemukset osallisuudesta auttavat lapsia omaksumaan joustavia toimintatapoja tulevia tilanteita varten. Leirillä perheet saivat aikaa ja iloa yhdessä olemiseen ja tekemiseen, solmivat sosiaalisia kontakteja, ja saivat sitä kautta voimavaroja arkeen leirin jälkeenkin.

Avainsanat lapsilähtöisyys, osallisuus, sosiaalinen kehitys, vuorovaikutus

Sivut 33 s. + liitteet 2 s.

HÄMEENLINNA
Degree Programme of Social Services
Sociopedagogical Education

Author	Henna Venäläinen	Year 2015
Subject of Bachelor's thesis	"When Are We Going Again?" Parents' Perspectives of Small Children's Participation at Family Camps	

ABSTRACT

This Bachelor's thesis was commissioned by a non-profit organization that organizes family camps for families with children under 16 years of age. The aim of this thesis was to examine how the participation of under school-aged children manifests itself in the everyday life and activities of the family camps, and how their participation could be supported. The starting point for the thesis was to increase consideration of small children and their families.

The study was implemented as a qualitative research. The theoretical basis of the thesis consists of child-centeredness, social development of a child as well as participation of children. The method used for collecting the data was thematic interview. The data consisted of interviews of parents who had participated in family camps with their children aged 0–6 years old. The data were analysed thematically.

The results show that participation of small children manifests itself especially in children's free play and social relationships with their peers. The interviewed parents found it important for children to learn to play with others. Changes in daily routines such as dining and sleeping, a child's illness or level of difficulty in camp activities occasionally made it challenging for small children and their families to participate in the activities. Parents wished for activities planned especially for small children and also free time for parents was seen important.

Small children need adults to support their participation. Good experiences of participation help children to adapt flexible ways of acting in upcoming situations. At the camp the families had time, and they found the joy of doing things together. They formed new social relationships with other families and thereby got strength for their everyday life at home after the camp as well.

Keywords child-centredness, participation, social development, interaction

Pages 33 p. + appendices 2 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LAPSILÄHTÖISYYS	2
3	LAPSEN SOSIAALINEN KEHITYS	3
3.1	Itsetunto ja empatia	5
3.2	Sosiaalinen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa.....	6
3.3	Lapsi perheessä	7
3.4	Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus.....	8
4	LASTEN OSALLISUUS JA TOIMIJUUS.....	9
5	AIEMPIA TUTKIMUKSIA LASTEN OSALLISUUDESTA	11
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	13
6.1	Tutkimustehtävä	13
6.2	Aineiston hankinta.....	14
6.3	Aineiston analysointi.....	16
7	TUTKIMUSTULOKSET	18
7.1	Lapsen elämää – kokemuksia osallisuudesta	18
7.2	Arki kotona ja perhetoiminnassa – haasteita ja helpotusta	21
7.3	Voimavaroja vuorovaikutuksesta.....	23
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	25
9	POHDINTA.....	29
	LÄHTEET	31

Liite 1	Haastattelukysymykset
Liite 2	Aineiston teemoittelu

1 JOHDANTO

Lasten osallisuus sekä lapsilähtöisyys ovat avainasemassa olevia näkökulmia lapsille ja lapsiperheille tarjottavassa toiminnassa. Tämän opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi valtakunnallinen järjestö, jonka perhetoiminta tarjoaa yhteistä tekemistä perheille perheleirien ja viikonlopputoiminnan muodossa. Toiminnassa halutaan tarjota perheille yhdessä tekemisen ja olemisen iloa, onnistumisen kokemuksia sekä mahdollisuuksia viettää aikaa yhdessä perheenä. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten pienten lasten perheiden näkökulmaa järjestön perhetoiminnassa saataisiin paremmin esille ja miten toiminta tukisi lasten kasvua ja kehitystä heidän osallisuuttaan vahvistavalla tavalla.

Opinnäytetyön aihe lähti opiskelijan omakohtaisesta kokemuksesta ohjaajan tehtävissä perheleireillä sekä järjestön kiinnostuksesta kehittää toimintaansa niin, että myös pienet lapset, joilla tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan alle kouluikäisiä lapsia, tulisivat huomioon otetuiksi järjestön perhetoiminnassa. Järjestön arvoihin kuuluu lapsuuden kunnioittaminen, ja järjestön tahtotilana on, että lasten toiveiden ja tarpeiden huomioiminen ikäryhmittäin sekä kehitysvaiheittain näkyisi konkreettisesti käytännön toiminnassa.

Perhetoiminnalla tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan järjestön järjestämää perheiden viikonlopputoimintaa sekä leirejä. Viikonlopputoiminnassa sama ryhmä kokoontuu 3–4 viikonlopuksi leirikeskukseen. Tämän lisäksi ryhmällä on yhteinen tapaaminen ennen leiriviikonloppuja, sekä yksi tapaaminen niiden jälkeen. Perheleirit ovat viiden vuorokauden mittaisia leirikeskuksessa järjestettäviä leirejä. Toiminnan tavoitteena on tukea lapsiperheiden arjessa jaksamista.

Perheet valitaan toimintaan taloudellisin, sosiaalisin sekä terveydellisin perustein. Ohjelmasta perhetoiminnassa vastaa leirinjohtaja tai viikonlopputoiminnanjohtaja yhdessä järjestön vapaaehtoisten ohjaajien kanssa. Opinnäytetyön luottavuuden parantamiseksi opinnäytetyössä käytetään käsitteitä perhetoiminta sekä leiri kuvaamaan perhetoiminnan molempia muotoja eli perheleirejä sekä viikonloppuryhmiä. Viikonloppuryhmää terminä käytetään ainoastaan silloin kun jokin on ollut ominaista nimenomaan viikonlopputoiminnalle.

Järjestön perhetoiminnassa tavoitteena on tarjota toimintaa, johon perheet voivat osallistua yhdessä perheinä. Toiminnassa mukana olevien perheiden lapset ovat 0–16-vuotiaita ja aikuiset mukaan luettuina osallistujia on vauvasta vaariin. Osallistujien suuren ikäjakauman vuoksi haasteena on kaikenikäisille lapsille sekä kaikenlaisille perheille sopivan yhteisen tekemisen löytäminen. Toimintavuosien aikana järjestössä on huomattu, että pienet lapset helposti jäävät sivuun yhteisestä toiminnasta. He ovat kyllä mukana, mutta heidän mahdollisuuttaan osallistua halutaan kehittää paremmaksi. Opinnäytetyö pyrkii löytämään vastauksia järjestön toiminnan kehittämiseen tavoitteenaan vahvistaa pienten lasten osallisuutta perhetoiminnassa.

2 LAPSILÄHTÖISYYS

Opinnäytetyön lähtökohtana on lapsilähtöinen ajattelu, jossa korostuu pyrkimys lapsen maailman erityisyyden sekä lapselle merkityksellisten asioiden tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Karlssonin (2008, 6) mukaan lapsilähtöisen ajattelun tulisi näkyä aikuisten ja lasten yhteistoiminnassa siten, että aikuinen ei keskity siihen mitä lapsi ei vielä tiedä, vaan päinvastoin lähdetään kysymään, mitä lapsi jo osaa. Lasten kokemukset osallisuudesta vahvistavat myönteistä minäkuvaa ja antavat onnistumisen kokemuksia ihmissuhteissa sekä yhteisöissä.

Länsimaisessa keskustelussa ja tutkimuksessa lapsen asema ja tasa-arvo ovat puhuttaneet jo pitkään, aina 1700-luvulta lähtien. Lasten osallisuus ja vaikuttaminen ovat Karlssonin (2008, 6) mukaan kuitenkin suhteellisen uusia käsitteitä; keskustelu lapsikeskeisyydestä ja lapsilähtöisyydestä on virinnyt 1980-luvulla. Uusin tieto kasvatuksesta ja oppimisesta korostaa lapsen roolia aktiivisena ja ajattelevana toimijana, yhteisön rakentajana. Lasta ei pidetä passiivisena aikuisen toiminnan kohteena, ja oppimista ja kasvua ei tapahdu vain erikseen rakennetuissa tilanteissa, vaan jatkuvasti ja kaikkialla. Tärkeänä elementtinä oppimisessa ja kasvussa nähdään yhteisö ja muut ihmiset; lapsi rakentaa maailmaansa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. (Karlsson 2001, 46–47.)

Lapsuus on ainutlaatuinen elämänkaaren vaihe, jonka vaaliminen ja suojaaminen on aikuisten tärkeä tehtävä. Näkemys lapsuudesta on muuttunut aikojen kuluessa, ja tulkinnat ovat myös kulttuurisidonnaisia. Nykynäkemykseen kuuluu lapsen yksilöllisyyden kunnioittaminen sekä yksilöiden välinen tasa-arvo. Lapsuus ei ole pelkästään aikuisuuteen kasvamista, vaan itsessään arvokas elämänvaihe, ja lapsuuden kokemukset seuraavat mukamme koko elämän ajan. Lapsuus näkyy meissä siinä, millaisia olemme suhteessa muihin ihmisiin ja miten suhtaudumme maailmaan (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2006, 12; Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 8–10; Kalliala 2012, 50.)

Lapsilähtöisen näkemyksen lähtökohtana on, että aikuisen tulee kunnioittaa lapsen yksilöllisiä tarpeita sekä kiinnostuksen kohteita ja pyrkiä aidosti kuuntelemaan, kun lapsi kertoo äänin, sanoin, elein ja ilmein omasta maailmastaan. Aikuinen tarvitsee herkkyyttä osataksaan nähdä lapselle merkitykselliset kokemukset. Kun lapsi saa hyväksymistä, arvostusta ja rakkautta, hän voi tuntea olevansa tärkeä osa kokonaisuutta. (Järvinen ym. 2009, 8–9, 34; Kalliala 2012, 50.)

Alle kouluikäisen lapsen tietoisuuden maailma on vielä hyvin erilainen kuin aikuisilla, joille yleensä tärkeää on rationaalinen todellisuus. Lapselle ominaista ovat muun muassa luovuus, mielikuvitus, leikkimisen taito sekä kyky sanattomaan ilmaisuun. Dunderfelt (2011) antaa esimerkin lapsen maailman erilaisuudesta: lapsi, joka riehuu ja juoksenteleä ympäriinsä, saattaa seuraavassa hetkessä istua hiirenhiljaa kuuntelemassa satua ja uppoutua fantasian maailmaan. Lapsi ei vain kuuntele, vaan hänen sisimpänsä todella elää sadun tapahtumia ja luo tarinasta omia sisäisiä kuvia. Sisäi-

sistä kuvista muodostuu oiva maaperä myöhemmälle ajatukselliselle oppimiselle. (Dunderfelt 2011, 78.)

Leikissä lapsi jäljittelee ympäristöään ja sitä kautta oppii yhteisön tapoja ja tottumuksia. Leikki-ässä kaikki tehdään spontaanisti, ja pienetkin yllätykset leikissä tai jossakin tapahtumassa koetaan syvästi. Lapsi sisäistää syvästi kaikki aistikokemukset ja rakentaa niistä omaa sisäisyyttään. Leikki on harjoittelevaa suhtautumista maailmaan, omien kykyjen harjaannuttamista ja sosiaalisten taitojen oppimista. Leikkimisen taidosta ja luovuudesta on hyötyä myös aikuisuudessa. Luovuus vaikuttaa muun muassa psyykkiseen terveyteen, vuorovaikutustaitoihin sekä ongelmanratkaisukykyyn. (Dunderfelt 2011, 78–79; Järvinen ym. 2009, 10.)

Lapselle lapsilähtöisyys merkitsee mahdollisuutta kehittää toimintaansa, ajatteluaan, ilmaisuaan ja tunteitaan. Lapsilähtöisyys mahdollistaa tutkimisen, oppimisen ja itse tekemisen. Lapsilähtöinen näkemys lapsesta näkee lapsen aktiivisena tiedonrakentajana, ja aikuisen lapsen oppimisen tukijana sekä kanssaoppijana. Leikki, elämyksellisyys ja lapsen omaehtoinen tutkiminen ja oppiminen, aikuisen sopivalla tuella, säilyttävät ja edistävät lapsen kiinnostusta oppimiseen. Tärkeintä on, että lapsi oppii ymmärtämään oman merkityksensä oppimisessa – hän oppii oppimaan. Ominaista on myös oppimisprosessin sosiaalinen luonne sekä sosiaalisten suhteiden vaaliminen. Kun lapsia sekä luovuutta arvostetaan ja ollaan valmiita kokeilemaan, voidaan tukea kutakin lasta tämän edellytysten mukaisesti. Lahjakkuutta on monenlaista, ja jokaisella lapsella on omat vahvuutensa. (Vilén ym. 2006, 146–148, 222, 229.)

Kalliala (2012, 47–50) muistuttaa, että lapsilähtöisyys näkökulmana ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että lapset eivät voi johtaa toimintaa, ja aikuinen käyttää aina väistämättä valtaa. Usein aikuisen vallankäyttö nähdään kielteisessä valossa. Kuitenkin valtaa on käytettävä – lasten hyväksi, ei heitä vastaan. Avointa auktoriteettia käyttävä aikuinen voi olla lämmin, myönteinen, turvallinen ja oikeudenmukainen. Olennaista – ja tavoiteltavaa – on yhdistää aikuisjohtoisuus sellaiseen lapsilähtöisyyteen, jossa lapselle annetaan mahdollisuus omakohtaisten merkitysten luomiseen. Lapselle tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa tarkoituksenmukaisesti itseänsä koskeviin asioihin.

3 LAPSEN SOSIAALINEN KEHITYS

Järjestön perhetoiminta on ryhmässä toimimista, sosiaalisten taitojen harjoittelua, ihmissuhteiden luomista sekä omien taitojen ja kykyjen löytämistä ja vahvistamista. Siksi tässä luvussa paneudutaan lapsen sosiaaliseen kehitykseen, ensin yleisellä tasolla, tämän jälkeen itsetunnon ja empatiakyvyn myönteisen kehittymisen näkökulmasta. Lapsi peilaa omaa toimintaansa muiden ihmisten kautta ja muodostaa käsitystä omasta minuudestaan.

Sosiaaliset taidot kehittyvät toimiessa yhdessä muiden ihmisten kanssa. Luvussa käsitellään sosiaalisen kehityksen vuorovaikutuksellista luonnetta lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen sekä kiintymyssuhdetee-

rian kautta. Järjestön perhetoimintaan osallistuvista perheistä useat ovat maahanmuuttajataustaisia. Tästä syystä lapsen näkökulmaa perheessä tarkastelevassa luvussa käsitellään myös maahanmuuton perheen elämäntilanteena mukanaan tuomia piirteitä.

Sosiaalisella kehityksellä tarkoitetaan lapsen kehittymistä erilaisten ryhmien sekä yhteisöjen jäseneksi. Ihmisellä on synnynnäinen taipumus liittyä muihin ihmisiin, ja sosiaaliset suhteet muuttuvat ja laajentuvat elämänvaiheiden mukaan. Kehityksen varhaisissa vaiheissa lapsi tarvitsee muita sekä fyysisesti että psyykkisesti säilyäkseen hengissä. Lapsi omaksuu jo varhaislapsuudessa kokemuksellisen tiedon siitä, että hän elää maailmassa muiden kanssa. Varhainen vuorovaikutus sekä kiintymyssuhteet muodostavat perustan, jolle tulevat ihmissuhteet rakentuvat. Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä tulla toimeen muiden kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 22; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 35–36.)

Lapsi kehittyy aina osana laajempaa kulttuuria sekä sen historiaa, sillä lapsi syntyy aina johonkin perheeseen, kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Sosiaalista kehitystä kuvataankin myös sosialisatioprosessina. Yhteiskunnassa vallitsevat arvot, normit, tavat ja henkiset ajattelurakenteet sekä taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset haasteet vaikuttavat ihmisen sosiaalistumiseen. Kehityksen alkuvaiheessa kulttuurin vaikutukset tulevat osaksi lapsen kasvua vanhempien kautta. Sosialisatioprosessissa yksilö sisäistää vähitellen yhteisössään vallitsevat tiedot ja tavat sekä arvot ja asenteet. (Antikainen ym. 2006, 35–36; Järvinen ym. 2009, 9–10; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 36.)

Sosiaalinen toiminta vaatii muiden huomioon ottamista, ja sosiaaliset taidot rakentuvat vähitellen harjoittelun ja oppimisen kautta (Järvinen ym. 2009, 10). Antikainen, Rinne ja Koski (2006, 36) huomauttavat, että kuten Giddens (1993) esittää, sosialisatio ei ole yksisuuntaista kulttuurista ohjelmointia, jolloin lapsi passiivisesti imee kaikki kohtaamansa vaikutteet. Sosialisatioprosessissa yksilö on kykeneväinen myös muokkaamaan ympäristöään. Jo vastasyntynyt vauva on aktiivisesti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa muuttaen sen toimintatapoja.

Kronqvist ja Pulkkinen (2007, 116–117) toteavat, että sosiaalista kehitystä on vaikeaa irrottaa erilleen lapsen muusta kehityksestä, kuten ajattelutaidoista, tunne-elämän kehityksestä, persoonallisuuden kehityksestä ja turvallisuuden tunteen vakiintumisesta, koska kaikilla näillä on yhteys lapsen vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitojen kehittymiseen. Lapsen sosiaalista kehitystä kuvataan usein kehityspsykologiassa kiintymyssuhdeteorian kautta, joka korostaa lapsen ensimmäisen vuorovaikutussuhteen merkitystä kaiken persoonallisen ja sosiaalisen kehityksen pohjana.

Toinen Kronqvistin ja Pulkkinen (2007, 116–117) esiin tuoma näkökulma lapsen sosiaaliseen kehitykseen ovat vertaissuhdevaikutteet, jolloin Harrisin (2000) mukaan vanhempien rinnalla tai jopa vahvempina vaikuttajina ovat vertaisryhmät, eli toiset suunnilleen samanikäiset lapset, joita lapsi haluaa jäljitellä. Vertaisryhmässä harjoitellaan tunne- ja sosiaalisen elämän taitoja ja saadaan myönteisiä kokemuksia, jolloin lapsen itsetunto se-

kä sosiaaliset taidot vahvistuvat. Yritysten ja erehdysten kautta opitaan ymmärtämään toisia ja myöhemmin myös yhteistoiminnallisuutta erilaisissa yhteisöissä. Yhteisöllisissä kulttuureissa lapset kasvavat ympäristössään, jossa vanhempien lisäksi sisarukset sekä yhteisön muut aikuiset ja lapset ovat tärkeitä kasvattajia ja hoitajia. (Järvinen ym. 2009, 161; Kuittinen & Isosävi 2013, 80.)

3.1 Itsetunto ja empatia

Lapsen käsitys itsestä alkaa muodostua jo vauvana. Hyvän itsetunnon varhaisimmat juuret liittyvät ruumiillisuuteen ja siihen, miten hyväksi tai kelpottomaksi oma keho koetaan. Nämä kokemukset kumpuavat siitä, miten lasta otetaan syliin, kosketellaan, hoivataan ja kuinka hänelle puhutaan. Koskettelu ja kielellisen vuorovaikutuksen lisäksi merkityksellisiä ovat myös katseet, äänensävyt, asennot ja jopa lihasjännitys, jolla lasta hoivataan. (Järvinen ym. 2009, 43; Sinkkonen 2012, 174, 181.)

Itsetunto muodostuu vähitellen ja on jatkuvassa prosessissa suhteessa ympäristöön. Lapsi tarvitsee hyväksyntää sekä uskoa omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa. Syvästi lapsen itsetuntoa rakentavaa on osoittaa lapselle, että hän on kehittynyt aikaisempaan nähden. Kehittyäkseen itsetuntonaan terveeksi lapsi tarvitsee myös pysyvyyttä ja turvallisuutta. Lapsi, jolla on hyvä, terve itsetunto, suhtautuu luottavaisesti itseensä sekä ympäristöönsä ja tulevaisuuteensa. (Järvinen ym. 2009, 43; Sinkkonen 2012, 174, 181.)

Sinkkonen (2012, 172) määrittää itsetunnon ihmisen kokemuksena itsestään ja omasta arvostaan, hyvydestään tai huonoudestaan. Järvinen ym. (2009, 43) mukaan itsetunto on osa minäkuvaa ja persoonallisuutta. Sekä Sinkkonen että Järvinen ym. huomauttavat itsetunnon vaihtelevan ajan, tilanteen ja ympäristön mukaan. Sinkkonen mukaan vaihtelu on itse asiassa hyvän itsetunnon ominaisuus. Itsetunto nousee ja laskee sen mukaan, mitä omassa itsessä, ympäristössä, ja itsen ja ympäristön välisissä suhteissa tapahtuu. Itsetunto on sisäinen tunne, joka kertoo minuuden positiivisuuden määrästä. Hyvään itsetuntoon kuuluu realistinen kuva omasta itsestä. Itsetunto on alati läsnä ja vaikuttaa ihmisen olemukseen, ajatuksiin ja tekoihin sekä siihen, miten muut ihmiset ymmärtävät häntä ja suhtautuvat häneen.

Itsetunto rakentuu sosiaalisesti, ja siksi sitä voidaan myös sosiaalisesti muuttaa ja vahvistaa. Kun lapsi saa pääsääntöisesti vahvistavia ja hänen persoonansa hyväksyviä viestejä läheisiltä aikuisilta – yleensä vanhemmiltaan – hänessä kasvaa luottamus omaan arvoonsa, ja sitä kautta rohkeus ilmaista itseään sekä aidosti kohdata muita ihmisiä. Hyvä itsetunto antaa lapselle oikeuden ja luvan olla oma itsensä, leikkiä rauhassa, kuunnella toisten mielipiteitä ja kertoa omista mielipiteistään ja tunteistaan. Lapsi, jolla on heikko itsetunto, kokee useat tilanteet uhkaavina. Hänen täytyy jatkuvasti suojata itseään epäonnistumisilta välttelemällä erilaisia asioita ja tilanteita ja pakenemalla, kun eteen tulee haasteita. (Järvinen ym. 2009, 43–44; Mattila 2011, 91–93.)

Sosiaaliin taitoihin kuuluu kyky ymmärtää toista ihmistä, hänen näkökantojaan ja tunteitaan. Toisten arvostus on lähtöisin lapsen kokemuksesta, että häntä arvostetaan. Näin syntyy ajatusmaailma, jossa jokainen ihminen on arvokas. Empatia tarkoittaa kykyä asettua toisen asemaan. Empaattisuus johtaa toiset huomioon ottavaan käyttäytymiseen, eli sellaiseen toimintaan, joka hyödyttää toista ilman, että tekijä hyötyy siitä. Empaattista käyttäytymistä ovat esimerkiksi toisen auttaminen, yhteistyö, jakaminen, anteliaisuus sekä lohduttaminen. (Keltikangas-Järvinen 2010, 22–23; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 128; Vilén ym. 2006, 157.)

Alle kouluikäisten ajattelua luonnehtii vielä minäkeskeisyys, ja heidän empatiakykynsä on vielä kehittymässä. Toisaalta nykyisin korostetaan, että empatia on taito, jota lapsi alkaa oppia vuorovaikutuksessa kasvattajiinsa heti ensi hetkistä lähtien. Lapsi opettelee tulkitsemaan ei-kielellisiä viestejä ja viestii myös itse ilman sanoja. Lapsen kyky tunnistaa niin omia kuin muiden tarpeita kehittyy vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Kun lapsi saa kokemuksen siitä, että hän on tullut kuulluksi ja ymmärretyksi, hän oppii itsekin huomaamaan muiden tarpeita ja tunteita sekä vastaamaan niihin. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 128–129.)

3.2 Sosiaalinen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa

Ihminen kasvaa ja kehittyy koko elämänsä ajan. Huolehtivassa ja suojaavassa ympäristössä kasvaessa siirtyminen lapsuudesta aikuisuuteen on asteittaista. Kehityksen perusta on lapsen ja häntä hoitavan aikuisen keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutukseen voidaan lukea sekä sosiaaliset suhteet että sosiaaliset taidot. Ihmisen tapa toimia vuorovaikutuksessa perustuu sosiaaliin taitoihin, joiden oppiminen alkaa syntymästä, ja joita kehitetään jatkuvasti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kokemusten kautta. Vuorovaikutus on prosessi, joka muokkautuu toinen toisillemme antamamme palautteen avulla: puheella, eleillä, ilmeillä ja kehon asennoilla. Samalla kun viestimme muille, olemme yhteydessä omiin tilanteen herättämiin tunteisiimme ja kokemuksiimme ja teemme tietoisia tai tiedostamattomia valintoja siitä, miten reagoimme. (Friis, Eirola & Mannonen 2004, 43; Rönkkö & Rytönen 2010, 166.)

Lapsella on syntymästään alkaen sekä älylliset että tunteisiin perustuvat valmiudet vuorovaikutukseen. Vuorovaikutusta kuvaa yhtenäisyys, jatkuvuus sekä vastavuoroisuus, mikä saa lapsen toimimaan aktiivisesti muiden ihmisten kanssa. Samalla vuorovaikutus ja lapsen saama hoiva auttavat lasta tuntemaan olonsa turvalliseksi. Lapsen myönteinen sosiaalinen kehitys edellyttää emotionaalisesti merkittäviä ihmissuhteita ja niiden riittävää pysyvyyttä. Mahdollisuus kiintymykseen on inhimillinen perustarve, ja lapselle myös hengissä säilymisen edellytys. Lapselle kiintymys ilmenee nykyhetkessä ja arkisessa yhdessäolossa. Kiintymyssuhteissa jaettujen tunteiden ja kokemusten varassa lapsi kasvaa uutta elämää luovaksi aikuiseksi. Mitä enemmän vanhemmat hoivaavat lastaan, sitä luottavammin lapsi oppii suhtautumaan ympäristöönsä, ja hänen sosiaalisuutensa kehittyy myönteisesti. (Friis ym. 2004, 44; Tamminen 2011, 287–288.)

3.3 Lapsi perheessä

Yleensä lapsi syntyy osaksi perhettä, sen yhdeksi jäseneksi. Lapsen elämän perusta on perheessä ja vuorovaikutussuhteessa vanhempiinsa, sillä perheessä lapsi omaksuu tapoja, joilla hän oppii ymmärtämään elämää. Perinteisesti perhe on nähty ydinperheenä, joka muodostuu biologisista vanhemmista ja näiden lapsista. Yhteiskunnan monimuotoistuminen ja uudenlainen tapa suhtautua ihmiseen ovat johtaneet myös erilaisten perhemuotojen hyväksymiseen ydinperheen rinnalle. Perhe on muuttuva yksikkö – perheitä syntyy, kehittyy, muotoutuu, kuolee ja rakentuu uudelleen – on mahdotonta antaa perheelle yhtä määritelmää. Lisäksi käsitykset perheestä ja lastenkasvatuksesta saattavat vaihdella kulttuureittain hyvin paljon. (Järvinen ym. 2009, 12.)

Usein sanotaan, että vanhempien parisuhde on lapsen koti (Tapio, Seppänen, Hyppönen, Janhunen, Prusila, Salo, Toivanen & Vilén 2010, 115). Parisuhde vaikuttaa lapsen kehitykseen vanhemmuuden kautta. Lapset tarvitsevat riittävän turvallisen, riittävän pitkäkestoisen ja riittävän hyvän vanhempien parisuhteen. Tutkimusten mukaan vanhempien parisuhteen ongelmalliset puolet vaikuttavat selkeämmin lasten myöhempään elämään kuin myönteiset puolet. Vanhempien on hankalaa suojata lapsiaan parisuhteen epäsovulta, sillä jos parisuhde ei ole toimiva, on vanhempien vaikeaa luoda myönteisiä ja toimivia suhteita myös lapsiin. Kahden aikuisen välinen vuorovaikutussuhde on tärkein elementti, jolle perheen toimivuus rakentuu. Molempipuoliseen kunnioitukseen perustuvassa parisuhteessa aikuiset pystyvät tarjoamaan myös lapsille turvallisuutta sekä riittävää huolenpitoa. (Malinen & Kumpula 2005, 43–45.)

Maahanmuuttajataustaisissa perheissä monikulttuurisuus on sekä rikkaus että haaste. Oma taustakulttuuri ei voi säilyä muuttumattomana maassa, joka historialtaan, rakenteeltaan ja kulttuuriltaan poikkeaa omasta kotimaasta, ja oman kielen ja kulttuurin käyttökelpoisuus supistuu väistämättä. Myös lasten kasvatuksen suhteen vanhemmat joutuvat usein huomaamaan, että ne kasvatusmallit, joihin he ovat tottuneet, eivät kaikilta osin toimiakaan uudessa ympäristössä. (Alitolppa-Niitamo 2005, 103; Rönkkö & Rytkönen 2010, 151–153.)

Perheenjäsenet sopeutuvat usein eri tavoin ja eriaikaisesti uuteen kulttuuriin. Lasten uteliaisuus ja avoimuus ympäristöä kohtaan auttaa heitä sopeutumaan yleensä aikuisia nopeammin. Lapset omaksuvat myös uuden kielen helpommin. (Halme & Vataja 2011, 69; Rönkkö & Rytkönen 2010, 151–153.)

Pienen lapsen kulttuurinen identiteetti on vasta kehittymässä, joten he eivät erottele oppimiaan asioita tiettyyn kulttuuriin kuuluviksi. Aikuiselle on jo kehittynyt oma kulttuurinen identiteetti ja arvomaailma, joita uusi kulttuuri horjuttaa. Vanhempien kotoutuminen on lapsille tärkeää. Lapset tarvitsevat vanhempia, jotka osaavat tukea, ohjata ja neuvoa heitä siinä ympäristössä, jossa he parhaillaan elävät lapsuuttaan. Kielen opetteleminen sekä kodin ulkopuolella toimiminen vahvistavat aikuisia myös vanhemman roolissa. (Alitolppa-Niitamo 2005, 106–107; Halme & Vataja 2011, 69.)

Kodin ja perheen tehtävänä on auttaa lasta kasvamaan tasapainoiseksi aikuiseksi. Lapsi tarvitsee aikuiselta tukea omille tavoitteilleen ja yksilöllisyytensä toteuttamiseen. Lapset toivovat, että vanhemmilla on heille aikaa, ja lapselle on tärkeää, että vanhemmat ovat iloisia juuri hänestä. Aikuisten tulee antaa tilaa sille, mikä on lapselle tärkeää – leikille, mielikuvitukselle, luovuudelle, saduille, harrastuksille, oleilulle. Lapsella on oikeus tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on, ei vain sellaisena kuin hänen toivottaisiin olevan. Onnistumisen kokemukset vahvistavat lapsen itseluottamusta ja myönteistä minäkuvaa. (Järvinen ym. 2009, 9–10, 14.)

3.4 Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus

Vanhemmuuden tehtävät muovautuvat lapsen kasvaessa ja muuttuvien elämäntilanteiden mukaan. Lapsen tarpeisiin vastaaminen, rakkauden antaminen ja rajojen asettaminen ilmenevät eri tavoilla lapsen kasvaessa vauva-ikäisestä leikki-ikään, koululaisesta murrosikäiseksi. Jokainen lapsi sekä lapsen ikä- ja kehitysvaihe kasvattavat vanhemmuutta ja koko perhettä. (Järvinen ym. 2009, 14–16; Salo 2003, 47–51.)

Vanhemman suhde lapseen rakentuu prosessina, joka alkaa jo ennen lapsen syntymää. Jo haaveillessaan lapsesta tulevat vanhemmat luovat mielessään tilaa uudelle ihmissuhteelle. Raskausaika on äidille fyysinen, ja molemmille vanhemmille psyykinen prosessi, jonka aikana alkaa syntyä mielikuvia omasta lapsesta ja suhteesta häneen. Lapsen syntymästä alkaa tutustumisen ja yhteenliittymisen aika. Vanhemmuus syntyy vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, ja hyvään vanhemmuuteen kasvetaan. Vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa molemmat, lapsi sekä aikuinen, kehittyvät ihmisinä ja oppivat toinen toisiltaan. Oppiminen näkyy muutoksena, sen myötä kasvetaan ja kehitytään yhdessä. (Järvinen ym. 2009, 14–16; Salo 2003, 47–51; Vilén ym. 2006, 11.)

Brittiläisen psykiatrin John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria varhaisesta vuorovaikutuksesta pyrkii kuvaamaan ja ymmärtämään varhaisten ihmissuhteiden vaikutusta lapsen myöhempään kehitykseen. Teoriassa ajatellaan, että lapsella on biologinen tarve kiinnittyä ja muodostaa läheinen suhde aikuiseen, jotta eloonjääminen mahdollistuisi. Vauva ei kykene psyykkiseen itsesäätelyyn tai huolehtimaan itsestään fyysisesti, joten hän tarvitsee aikuista, joka auttaa selviytymään niin tunnetasolla kuin konkreettisen hoivan muodossa. Hoitavan aikuisen reagointitavoista riippuen lapselle muodostuu oletuksia maailmasta. Kun lapsi saa kiintymyssuhteensa oletuksilleen toistuvasti vahvistusta, hänelle muodostuu tietynlainen muistijärjestelmä, kiintymyssuhde. (Vilén ym. 2006, 87–88; Tapio ym. 2010, 103; Sinkkonen & Kalland 2001, 7.)

Kiintymyssuhde vaikuttaa siihen, miten lapsi hahmottaa maailmaa ja omia tarpeitaan, ja miten hän uskaltaa näyttää omaa haavoittuvuuttaan myös aikuiseksi tultuaan. Kiintymyssuhdeteoria ei ole teoria vanhemman rakkaudesta lapseen, tai lapsen onnellisuudesta – teoriaa voisi kuvata turvallisuuden teoriaksi. Kiintymyssuhde syntyy ja muotoutuu lapsen reaktiona aikuisen tapaan hoivata, ilmaista tunteita ja ymmärtää lasta. Kiintymyssuhteessa lapsi arvioi omaa itseään, toisten ihmisten luotettavuutta sekä vuo-

rovaikutusta oman itsen ja muiden välillä. (Punamäki 2001, 177, 180; Sinkkonen & Kalland 2001, 7, 9; Tapio ym. 2010, 103.)

Kiintymyssuhteiden jaottelussa on erilaisia malleja, mutta yksi näistä on jako turvalliseen, välttelevään, ristiriitaiseen sekä jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen. Turvallinen kiintymyssuhde ei takaa onnistunutta kehitystä, vaikkakin se antaa hyvät edellytykset lapsen tasapainoiselle kasvulle. Turvattomasti kiinnittyneillä lapsilla on myös omat vahvuutensa, joissa heitä pitää tukea, ja omat kehittymishaasteensa, joiden puutteita voidaan kompensoida. Sinkkonen ja Kalland (2001) tuovat esille, että teoriassaan Bowlby tuli kenties painottaneeksi liikaakin lapsen ensisijaisen hoitajan – yleensä äidin – tärkeyttä lapsen elämässä, mutta kiintymyssuhdeteorian parhaana antina voidaan pitää lapsen tarpeiden tunnustamista ja kunnioittamista. (Sinkkonen & Kalland 2001, 8–9; Punamäki 2001, 177–179.)

Kiintymyssuhde on yhteydessä lapsen kognitiiviseen, emotionaaliseen sekä sosiaaliseen kehitykseen kunkin ikäkauden kehityshaasteiden mukaisesti (Punamäki 2001, 177). Tapio ym. (2010, 102, 108) tuovat esiin, että samassa perheessä voi olla erilaisia kiintymyssuhteita, ja jokaisessa niistä voi myös olla piirteitä eri kiintymyssuhdemalleista. Jokainen lapsi on myös jo syntyjään erilainen, ja synnynnäiset valmiudet vaikuttavat siihen, miten lapsi kohtaa maailman ja varhaiset ihmissuhteensa.

Vanhemmuus ei ole helppoa, ja usein vanhemmat pohtivat, ovatko he tarpeeksi hyviä vanhempia. Omilta vanhemmilta omaksutut arvot, asenteet ja toimintamallit ohjaavat vanhempiana olemista, mutta käyttäytymismalleja voi myös tietoisesti muuttaa. Omasta lapsuudesta kumpuavat muistikuvat siitä, miten omat vanhemmat ovat luoneet turvallisuuden ja hyvän olon tunteita, auttavat ymmärtämään ja vastaamaan oman lapsen tarpeisiin. Hankalaa on silloin, jos omasta lapsuudesta ei ole hyviä kokemuksia vanhemmuudesta. (Järvinen ym. 2009, 15; Punamäki 2011, 112; Tapio ym. 2010, 126.)

Tärkeintä on olla emotionaalisesti läsnä lapselle. Sensitiivinen aikuinen pystyy samaistumaan lapsen tunnetilaan ja jakamaan sen, esimerkiksi mielihyvän tai harmituksen. Lapsen viestejä tarkasti havainnoimalla vanhempi voi kyetä eheyttämään omat lapsuuden kokemuksensa rikastuttamaan vuorovaikutusta. Lapsen kokemus psyykkisestä turvallisuudesta syntyy aikuisen kyvystä vastata lapsen tarpeisiin niin, että lapsi kokee elävänsä, olevansa rakastettu ja turvassa. (Punamäki 2011, 112; Tapio ym. 2010, 127.)

4 LASTEN OSALLISUUS JA TOIMIJUUS

Lehtisen (2009, 104–105) mukaan osallisuus käsitteenä kuvaa lasten osallistumisen astetta toiminnassa. Myös Turja (2012, 43) tuo esiin kasvatussajattelussa lapsilähtöiseen suuntaan vahvistuneen muutoksen: lapsia halutaan pitää aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina, jotka rakentavat omaa ymmärrystään vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Osallisuus tulee esille lasten aloitteellisuudessa, sitoutumisessa ja toimintatavoissa. Osallisuus tarjoaa lapsille mahdollisuuden vaikuttaa, jolloin heidän näkemyksensä voivat saada aikaan konkreettisia muutoksia toiminnassa. Lehtinen

(2009) tuo esiin Hillin ja Tisdallin (1997) näkemyksen siitä, että sitä osallisempaa lasten osallistuminen on, mitä enemmän lasten oma suunnittelu, päätöksenteko, toiminnan organisointi ja lopputulos tulevat esille toiminnassa.

Lipponen, Kumpulainen ja Hilppö (2013, 160–162) puhuvat toimijuudesta, jolla heidän mukaansa tarkoitetaan yksilön tai ryhmän kykyä toimia omaehtoisesti erilaisissa tilanteissa. Kun puhutaan lapsista toimijoina, tarkoitetaan sitä, että lapset eivät ole passiivisia ympäristön tai kulttuurin ohjaamia olentoja, vaan he itse tavalla tai toisella vaikuttavat tapahtumien kulkuun. Toimijuus toteutuu aina vuorovaikutuksessa. Toimijuus antaa lapselle kokemuksen siitä, että hän voi vaikuttaa yhteisiin asioihin, mikä vahvistaa lapsen tunnetta oman elämänsä hallinnasta. Osallistuessaan yhteiseen tekemiseen lapsi saa kokemuksia tekemisestä ja omasta toiminnastaan. Kokemusten kautta lapsi oppii, miten eri tilanteissa toimitaan ja miten hän itse niissä toimii. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, miten lapsi ottaa osaa tekemiseen tulevilla tilanteilla. Kokemuksella toimijuudesta on suuri merkitys sen kannalta, kuka lapsi kokee olevansa ja millaiseksi hän haluaa tulla.

Lasten osallisuuteen liittyy monia myönteisiä merkityksiä (Mäkelä 2010). Kun lapset voivat yhdessä muiden kanssa pohtia omia kokemuksiaan ja näkemyksiään, ideoida, arvioida asioita neuvotellen sekä osallistua toiminnan toteutukseen, heidän kykynsä ajatella omaa ajatteluaan lisääntyvät, käsitys itsestä selkiytyy, itseluottamus kasvaa ja yhteistoiminnassa tarvittavat taidot kehittyvät (Turja 2012, 52). Lehtinen (2009, 107) tuo esiin toimijuuden kautta syntyvän voimaantumisen ulottuvuuden, johon liittyy kokemus oman toiminnan vaikuttavuudesta.

Mäkelä (2010) pohtii lapsena yhteisöllisesti jaettujen hyvien tunnekokemusten merkitystä lapsen hyvälle kasvulle sekä mielenterveysongelmien ehkäisylle. Lapsena yhdessä koettu ilo muuttuu kyvyksi tuntea hyviä tunteita ja hakea uusia yhteyden hetkiä. Samalla kehittyy taito ottaa toisen tunteet ja näkökulmat huomioon. Lapsi oppii ylläpitämään joustavia sopeutumistapoja, liittymään sosiaalisiin verkostoihin, ja kykenee hyötymään sosiaalisesta tuesta.

Kiilakoski (2007, 12–13) korostaa osallisuuden yhteisöllistä luonnetta. Hän määrittelee osallisuuden oikeutena omaan identiteettiin ja arvokkuuteen osana perhettä, ryhmää tai yhteisöä. Osallinen lapsi sekä osallinen yhteisö ovat yhteen kietoutuneita käsitteitä. Yksin ei voi olla osallinen, sillä osallisuudessa on aina sekä yksilöllinen että yhteisöllinen elementti. Osallisuus mahdollistuu, kun yksilö kokee itsensä arvokkaaksi ja yhteisö on sellainen, joka antaa yksilölle mahdollisuuden toimia.

Kuten Kalliala (2012, 47–50) pohtiessaan vallankäytön ilmiötä lapsilähtöisessä työskentelyssä, myös Kiilakoski (2007, 14) kiinnittää huomion siihen, että osallisuuden mahdollistuminen edellyttää vallan ja vastuun jakamista. Joensuu (2007, 153) esittää, että eri ryhmien mielipiteiden huomiointi vaatii uudenlaista ajattelua: eri ryhmien arkeen tutustuminen, pii-

rustukset, kirjeet ja muovailuvahatyöt – jopa majanrakennus – voidaan nähdä yhteisöllisen suunnittelun välineinä.

5 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA LASTEN OSALLISUUDESTA

Tässä luvussa käsitellään lapsinäkökulmaiselle tutkimukselle ominaisia piirteitä sekä tuloksia joistakin lasten osallisuutta selvittäneistä tutkimuksista. Lasten osallisuutta on tutkittu erityisesti päiväkotimaailmassa. Tutkimuksissa näkyy sekä lasten että kasvattajien näkemys lasten osallisuudesta ja sen mahdollisuuksista.

Karlsson (2001, 35–36) tuo esiin lapsinäkökulmasta lähtevän tutkimuksen ongelmallisuuden. Lapset eivät tee tutkimusta, eivätkä voi täten selittää tutkimuksissa omaa näkökulmaansa. Lasten perspektiivistä lähtevän tutkimuksen haasteena on, miten aikuinen tavoittaa lapsen maailman keskeisiä asioita ja merkityksiä. Aikuisen näkökulmasta asiat saattavat näyttää aivan toisenlaiselta kuin lapsen perspektiivistä, ja aikuisen käsitykset sekä tulkinta voivat vaikuttaa ratkaisevasti tutkimuksen tuloksiin.

Karlssonin (2001, 35) mukaan lapsinäkökulman löytymisen edellytyksenä on lapsille ominaisten toimintatapojen huomaaminen. Aikuisia koskeva käsitteistö ei sovellu sellaisenaan lapsinäkökulman esille tuomiseen, vaan lasten maailman analysoimiseksi on kehitettävä juuri siihen soveltuvia menetelmiä. Kuittinen ja Isosävi (2013, 79) huomauttavat lisäksi, että pääosa lasten kehitystä koskevista tutkimuksista on tehty länsimaaisissa yhteiskunnissa, joten saatavilla oleva tutkimustieto ei edusta maailmanlaajuisia käsityksiä lasten suotuisasta kehityksestä.

Lapsinäkökulman mukaan ottamisessa ja osallistavassa toiminnassa ei ole tarkoitus unohtaa kokonaan aikuisten tuomia näkökulmia. Ammattilaisilla, tutkijoilla ja lasten vanhemmilla on arvokasta tietoa ja kokemusta. Lapsinäkökulmainen toiminta ja tutkimus perustuvatkin yhteisönäkökulmaan. Tällä tarkoitetaan sitä, että kaikilla osapuolilla on mahdollisuus tuoda esiin omia ajatuksiaan ja, että on halu ja välineitä asettua toisen asemaan. Perinteisissä aikuiskeskeisissä toimintatavoissa lapsen ääni hukkuu hyvin helposti. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa lasten tuottaman tiedon, osaaamisen, kokemusten ja toimintatapojen esiin saamiseen halutaan kiinnittää erityistä huomiota. (Karlsson 2008, 71–72.)

Suortti ja Taimiaho (2009) ovat opinnäytetyössään tutkineet erään päiväkodin lasten kokemuksia osallisuudestaan päiväkodissa. Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat iältään 2–6-vuotiaita. Aineiston keruumenetelmänä käytettiin sadutusta sekä avointa haastattelua. Tutkimuksessa lapset kokivat, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa ja tehdä päätöksiä päiväkodissa. Tähän vaikuttaa kuitenkin heidän oma käytöksensä. Jos lapsi toimii yhteisten sääntöjen ja käytäntöjen mukaisesti, saa hän aikuiselta enemmän vapautta ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan toimintaansa. Sääntöjä rikkoa lasta aikuinen ohjaa enemmän, eikä lapsella tällöin ole niin suuria vaikuttamisen mahdollisuuksia. Vaikuttaminen tapahtuu siis yleensä aikuisten asettamien sääntöjen ja käytäntöjen rajoissa.

Lapset kokivat päiväkodin aikuiset sekä mahdollistajina että rajoittajina. Lapsille on tärkeää, että aikuinen toimii yhdessä heidän kanssaan. Lasten mielestä aikuinen on päiväkodissa heidän apunaan, auttaa riitatilanteissa, keksii leikkejä ja toimintaa ja tarjoaa siihen materiaalit sekä mahdollisuuden. Toinen aikuisen rooli on rajoittajana oleminen. Tällaiset tilanteet liittyvät kuitenkin yleensä ryhmässä toimimiseen tai yhteisten sääntöjen noudattamiseen. (Suortti & Taimiaho 2009.)

Mukavinta lasten mielestä päiväkodissa on leikkiminen, ja lapset mieltävät mahdollisuuden osallistua tarkoittavan lähinnä vapautta leikkiä. Leikkiesä lapset tekevät sekä itsenäisiä että yhteisiä päätöksiä. Leikitkin voivat tosin aiheuttaa myös osattomuutta; leikkiin voidaan painostaa, joku saateetaan jättää leikin ulkopuolelle tai joku lapsi voi viedä päätäntävaltaa muilta lapsilta. (Suortti & Taimiaho 2009.)

Stenvallin ja Seppälän (2008, 4, 10) tutkimuksessa selvitettiin päiväkotien kasvattajien näkemyksiä ja suhtautumista osallisuuteen, sekä tutkittiin lasten vaikutusmahdollisuuksia ja osallisuuden lisäämisen edellytyksiä henkilöstön näkökulmasta lähtöisin. Tutkimuksen aineisto koostui 61 päiväkodin henkilöstön vastauksista pääkaupunkiseudulla. Aineistossa lasten osallisuus päiväkodissa määrittyi kolmen teeman kautta: lapsen osallisuus arjessa, osallisuus aikuisen työvälineenä sekä osallisuus ryhmätoimintana.

Lapsen osallisuus päiväkodin arjessa ilmenee arkiaskareina, ideoiden kehittelynä tai projekteina, joissa lapsi nähdään aktiivisena toimijana. Tässä määrittelyssä on kyse lapsen arjen jäsentymisestä nimenomaan lapsen näkökulmasta. Vaikka aikuinen on aina mukana toiminnassa, lapsi saa mahdollisuuden omaehtoiselle tekemiselle. Aikuisen ei tarvitse aina opettaa lasta, vaan lapsi oppii myös oman tekemisensä kautta. Mahdollisuus toimia itselleen ominaisella tavalla antaa lapselle kokemuksen osallisuudesta. (Stenvall & Seppälä 2008, 10–11.)

Osallisuus työvälineenä sen sijaan näkee osallisuuden osana aikuisen työtä. Aikuinen toimii joko osallisuutta tukevasti tai sitä heikentävästi, ja määrittelee, miten ja missä lapsen osallisuutta huomioidaan. Tässä näkökulmassa korostuu aikuisen ja lapsen välille tehtävä ero eikä lapselle anneta mahdollisuutta nousta aikuisen kanssa samalle tasolle. Kun osallisuutta käytetään työmenetelmänä sen sijaan, että se olisi itseisarvo tai osa päiväkodin käytäntöjä, resurssien puutteessa siitä saatetaan myös helposti luopua. (Stenvall & Seppälä 2008, 13–15.)

Osallisuuden määritelmässä ryhmätoimintana korostuu yhteistoiminnallisuus. Lapsi on osa ryhmää, ja lapset ja aikuiset toimivat yhdessä – molemmat omien taitojensa ja kykyjensä mukaan. Oppiminen perustuu lasten yhteiseen tietoon ja tapahtuu yhdessä toisten kanssa. Aikuisilla ja lapsilla säilyvät edelleen omat roolinsa päiväkodissa, mutta molempien ideat käynnistävät toimintaa, jota toteutetaan yhdessä. Tässä näkemyksessä vuorovaikutuksen merkitys korostuu. Tärkeää on, että lapsi tulee kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi. (Stenvall & Seppälä 2008, 15–16.)

Stenvallin ja Seppälän (2008, 15, 19–20) tutkimuksessa päiväkodin kasvattajat näkivät resurssien vähyyden toisinaan esteenä lasten osallisuuden toteutumiselle. Kasvattajat kokivat isojen lapsiryhmien, henkilökunnan vähyyden suhteessa lapsiryhmän kokoon tai tarpeisiin, sekä pienimpien lasten kohdalla iän ja kehitystason asettavan haasteita lasten osallisuuden toteutumiselle. Myös vanhojen toimintatapojen sekä tietämättömyyden uusista työmenetelmistä nähtiin jarruttavan lasten osallisuuden mahdollisuuksia päivähoidossa.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, ja perustuu teemahaastatteluilla hankittuun aineistoon. Tässä luvussa tarkastellaan kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaisia piirteitä ja esitellään tutkimustehtävä sekä tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen käydään läpi aineiston hankintaan ja analyysin liittyviä käsitteitä sekä tutkimuksen vaiheita.

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on pyrkimys aineiston kautta kuvata todellista elämää. Aineisto kerätään todellisissa tilanteissa, ja kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa haastattelutilanteessa kuin mittausvälineillä saataviin tietoihin. Tutkimuksen pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja. Sen vuoksi lähtökohtana ei ole teorian testaaminen, vaan aineiston monipuolinen tarkastelu. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositetaan metodeja, joissa tutkittavien näkemykset ja ääni pääsevät esille. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan harkitusti, ei satunnaisotoksen menetelmää käyttäen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.)

Kvalitatiivinen tutkimus hyväksyy ajatuksen todellisuuden moninaisuudesta. Tapahtumat muovaavat samanaikaisesti toinen toistaan, ja on mahdollista löytää monensuuntaisia suhteita. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, että tutkimusta toteutetaan joustavasti ja tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä olosuhteiden mukaisesti. Tutkimuksen tavoitteena on pikemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todistaa jo olemassa olevia väittämiä. Tapauksia käsitellään ainutlaatuisina, mikä huomioidaan myös aineiston tulkinnassa. (Hirsjärvi ym. 2009, 161, 164.)

6.1 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää vanhempien näkemyksiä siitä, miten pienten lasten osallisuus ilmenee järjestön perhetoiminnassa, sekä miten voidaan tukea alle kouluikäisten lasten osallisuutta toiminnassa. Vastausta tutkimustehtävään haettiin haastatteleamalla järjestön perhetoimintaan alle kouluikäisten lasten kanssa osallistuneiden perheiden vanhempia. Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda pienten lasten perheiden näkökulmaa esiin, ja sitä kautta kehittää toiminnan lapsilähtöisyyttä.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

Miten vanhempien mielestä pienten lasten osallisuus ilmenee järjestön perhetoiminnassa?

Miten tuetaan pienten lasten osallisuutta perhetoiminnassa?

6.2 Aineiston hankinta

Opinnäytetyön aineisto perustuu teemahaastatteluilla kerättyyn aineistoon. Haastattelun kohderyhmänä olivat vanhemmat, jotka ovat perheensä kanssa osallistuneet joko järjestön perheleirille tai viikonlopputoimintaan. Haastattelun kohteeksi valittiin vanhemmat, sillä aineiston kerääminen lapsilta järjestön perhetoiminnan tyypisessä toiminnassa olisi ollut haastavaa. Aineiston kerääminen lapsilta olisi vaatinut pysyväisluonteisempaa suhdetta lapseen ja sitä kautta erilaisia menetelmiä, kuin mitä tässä tutkimuksessa oli mahdollista toteuttaa. Tässä tutkimuksessa lasten vanhempien katsotaan edustavan parhaiten omien lastensa ääntä, ja lisäksi vanhempien näkemyksillä on tärkeä merkitys perhetoiminnan ollessa yhteisöllistä koko perheen toimintaa.

Haastattelut tehtiin lokakuun 2014 aikana ja toteutettiin teemahaastattelun menetelmää hyödyntäen. Lisäksi yksi vanhempi halusi vastata kysymyksiin kirjoittamalla. Myös tämä aineisto saatiin käyttöön lokakuussa 2014. Perheiden yhteystiedot saatiin yhteistyökumppanin kautta. 14:lle järjestön perhetoimintaan osallistuneelle perheelle lähetettiin kirje, jossa kerrottiin mahdollisuudesta osallistua haastatteluun ja luvattiin soittaa heille tarkoituksena kysyä halukkuudesta osallistua. Tässä vaiheessa yksi perheistä lähetti sähköpostia, jossa ilmoitti haluavansa osallistua haastatteluun.

Kirjeiden lähettämistä seuranneella viikolla perheille soitettiin tarkoituksena sopia aikaa haastatteluille. 14:stä kirjeen saaneesta perheestä viisi suostui haastatteluun. Kolme perhettä kieltäytyi, neljää ei tavoitettu puhelimitse. Kahdessa tapauksessa perheen vanhemman puhelinnumero oli muuttunut, eikä toimivaa puhelinnumeroa perheelle löytynyt. Lisäksi toiselle näistä perheistä myös kirje oli todennäköisesti mennyt väärään osoitteeseen.

Haastateltuja perheitä oli yhteensä viisi, haastateltuja henkilöitä kahdeksan. Kolmessa perheessä vanhemmat olivat osallistuneet perhetoimintaan kahden aikuisen ja lapsen tai lasten kokoonpanona, ja osallistuivat myös haastatteluun yhdessä. Kahdessa perheessä vanhempi oli toiminnassa mukana perheensä ainoana aikuisena lapsensa tai lastensa kanssa.

Haastatteluun osallistuneissa perheissä oli kussakin perhetoimintaan osallistumisen hetkellä yksi tai kaksi 0–6-vuotiasta lasta, yhdessä perheessä oli lisäksi kouluikäisiä lapsia. Viidessä haastatteluun osallistuneessa perheessä oli perhetoimintaan osallistumisen hetkellä yhteensä kahdeksan alle kouluikäistä lasta, joista yksi oli tuolloin 6-vuotias muiden lasten ollessa 0–4-vuotiaita. Kaikki perheet olivat olleet ensimmäistä kertaa mukana

perheleirin tai perheiden viikonloppuryhmän kaltaisessa toiminnassa. Perheet olivat maahanmuuttajataustaisia.

Osa perheistä oli opinnäytetyön tekijälle entuudestaan tuttuja, osan kanssa tavattiin ensimmäistä kertaa. Haastatteluista kaksi tehtiin perheiden kotona, yksi kahvilassa. Yksi haastattelu tehtiin pitkän välimatkan takia internetissä Skype-videopuheluna. Tapaamiset sekä puhelu kestivät 60–70 minuuttia. Kaksi haastattelua nauhoitettiin, kahdessa tapauksessa haastateltavat toivoivat keskustelusta mieluummin tehtävän muistiinpanoja kirjoittamalla. Kirjallisesti vastanneen vanhemman vastaukset saatiin kirjeenä postissa.

Haastattelun runkona käytettiin tutkimuksen teoriaan pohjautuvia valmiiksi mietittyjä kysymyksiä (Liite 1). Alun perin kysymykset oli jaoteltu kolmeen teema-alueeseen: osallisuus, vuorovaikutus sekä lapsilähtöisyys. Kun yksi vanhemmista halusi vastata kysymyksiin kirjoittamalla, jouduttiin pohtimaan, ovatko kysymykset sellaisia, joihin vanhemman on helppo vastata pelkän kysymysluettelon pohjalta. Tässä vaiheessa kysymyksiä yksinkertaistettiin helpommin ymmärrettävään muotoon. Samalla teema-aluejaottelu jätettiin pois, koska huomattiin, että monet kysymyksistä sopivat useamman teema-alueen alle. Haastattelutilanteissa kysymysten tarkoituksena oli luoda runko keskustelulle, mahdollistaen kuitenkin myös kysymysten ulkopuolelta tulevien ajatusten esiintuomisen.

Haastattelu on joustava tiedonhankintamenetelmä ja sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelutilanteen suora kielellinen vuorovaikutus luo mahdollisuuden suunnata tiedonhankintaa itse tilanteessa. Haastateltavalle halutaan antaa tilanteessa rooli subjektina, toimijana, ja mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Haastateltava on tutkimuksessa merkityksiä luova osapuoli, ja hänen puheensa halutaan sijoittaa laajempaan kontekstiin. Haastattelu antaa mahdollisuuden selvittää ja syventää saatuja tietoja lisäkysymysten avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.)

Haastattelun tavoitteena on välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. Haastattelussa kaksi ihmistä kohtaa toisensa, haastattelu on siis vuorovaikutustilanne. Haastattelu on ennen kaikkea käsitteisiin, merkityksiin ja kieleen perustuvaa toimintaa. Huomioitavaa on, että sekä haastattelija että haastateltava muokkaavat tilannetta ja tuovat siihen omat aiemmat kokemuksensa, joihin suhteutettuna haastattelua tulkitaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41.)

Monet haastattelun hyvinä puolina pidetyt seikat sisältävät myös ongelmia. Haastattelu sisältää monia virhelähteitä, joita aiheutuu niin haastattelijasta kuin haastateltavastakin. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää esimerkiksi haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastattelijakaan ei voi irtisanoutua arvolähtökohdista, sillä arvot muokkaavat sitä, miten tulkitsemme havaitsemiamme ilmiöitä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35; Hirsjärvi ym. 2009, 161.)

Haastattelun joustavuuden takia haastattelijalla tulee olla riittävät valmiudet suorittaa haastatteluja, jotta aineiston keruuta voitaisiin säädellä tavoitteiden edellyttämällä tavalla. Haastattelu eri vaiheineen on myös aikaa vievää, ja vapaamuotoisen haastatteluaineiston analysointi, tulkinta ja raportointi on usein ongelmallista, koska valmiita malleja ei ole tarjolla. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, joka korostaa haastateltavien oman tulkinnan sekä heidän asioille antamiensa merkitysten keskeisyyttä. Haastattelutilanteen kulkua ei ole ennalta määriteltä, ja menetelmä pyrkii ottamaan huomioon sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Haastattelurunko perustuu hankitun teorian käsitteisiin, ja toimii haastattelutilanteessa haastattelijan muistilistana sekä keskustelua ohjaavana kiintopisteenä. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu, että myös haastateltava toimii tiedon tarkentajana. Menetelmän joustavuus mahdollistaa sen, että aito tieto sekä todellisuuden moninaisuus näkyvät aineistossa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48, 66.)

6.3 Aineiston analysointi

Teemahaastatteluilla saatu opinnäytetyön aineisto analysoitiin teemoittelua käyttäen. Analysointivaiheessa on käytetty otteita haastateltavien puheesta tuomaan haastateltavien omaa ääntä kuuluviin. Anonymiteetin säilyttämiseksi haastateltavien nimiä tai muita tunnistetietoja ei mainita opinnäytetyössä.

Kvalitatiivisen aineiston analysoinnissa on useita tapoja, mutta vain vähän standardoituja tekniikoita. Ei ole olemassa ainoastaan yhtä oikeaa tai selkeästi muita parempaa analysointitapaa. Verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, että aineisto säilyttää sanallisen muotonsa. Usein on tavallista, että aineisto analysoidaan samanaikaisesti aineiston keruun, tulkinnan ja raportoinnin kanssa, mikä myöskin eroaa selkeästi kvantitatiivisesta analyysistä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135–136.)

Hirsjärvi ja Hurme (2008) toteavat, että vaikka haastateltavia olisi ollut pienehkö määrä, tämä ei silti tarkoita, että aineistoa olisi vähän. Teemahaastatteluilla kerätty aineisto on yleensä runsas. Aineiston runsaus sekä elämänläheisyys tekevät analyysivaiheen mielenkiintoiseksi, mutta samalla myös työlääksi. Yleensä kaikkea aineistoa ei ole tarpeen analysoida, eikä kaikkea kerättyä materiaalia yksinkertaisesti pystykään hyödyntämään. Analysointitapaa on hyvä miettiä jo aineiston keruuvaiheessa. Kun aineiston analysointitapa on ennalta päätetty, sitä voidaan käyttää ohjenuorana haastattelua ja sen purkamista suunniteltaessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135–136; Hirsjärvi ym. 2009, 225.)

Haastattelun sanasanaista puhtaaksikirjoitusta kutsutaan litteroinniksi. Litterointi voidaan tehdä koko haastatteludialogista, tai valikoiden esimerkiksi haastattelurungon teema-alueista tai vain haastateltavan puheesta. Sama teema saattaa esiintyä haastattelun eri vaiheissa. Tutkijan tärkein tehtävä on poimia haastatteluvastauksista niiden olennainen sisältö. Aineiston

purkaminen tallenteista teksteiksi onkin samalla jo analyysivaiheen alkua, sillä tutkija tekee valintoja siitä, mitä tallentaa ja mitä jättää pois aineistosta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138, 142.)

Nauhoitetut haastattelut litteroitiin sanasta sanaan haastateltavien puheen osalta. Haastattelijan puhetta ei litteroitu. Tässä vaiheessa aineistosta jätettiin pois myös opinnäytetyön aiheeseen kuulumattomat seikat. Puhtaaksi kirjoitetut vastaukset sijoitettiin litterointivaiheessa niitä vastaavien kysymysten alle. Sijoittamattomat vastaukset jätettiin omaan luokkaansa. Muistiinpanoihin kirjoittamalla tallennetut haastattelut kirjoitettiin auki heti haastattelujen jälkeen. Yhdeltä vanhemmalta kirjallisesti saadut vastaukset tallennettiin samalla tavalla sijoittamalla vastaukset kysymysten alle. Jokaiselle haastattelulle oli tässä vaiheessa oma tiedostonsa.

Puhtaaksi kirjoitettua aineistoa tuli yhteensä 27 sivua. Muistiinpanoihin tallennetuista haastatteluista aineistoa kertyi sivumääräisesti puolet vähemmän kuin nauhoitetuista haastatteluista. Kerrotut asiat saatiin talteen myös haastattelutilanteessa kirjoittamalla, mutta suorat lainaukset haastateltavien puheesta jäivät näiden haastatteluiden osalta vähäisiksi. Haastattelunauhoja kuunneltaessa heräsi myös huomio, että nauhalta kuuli asioita, joita haastattelutilanteista ei olisi muutoin muistanut tai havainnut. Yhdeltä vanhemmalta kirjallisesti saatu materiaali pystyttiin hyödyntämään kokonaisuudessaan aineistossa.

Haastateltavien halukkuuteen kertoa asioista ei opinnäytetyön tekijän kokemuksen mukaan vaikuttanut se, olivatko haastattelija ja haastateltavat entuudestaan tuttuja vai oliko tapaamiskerta ensimmäinen. Skypevideopuhelu osoittautui toimivaksi vaihtoehdoksi haastattelun toteuttamiselle. Tähän tosin vaikutti todennäköisesti myönteisesti se, että perhe oli työn tekijälle entuudestaan tuttu, ja tilanne tuntui siksi luonnolliselta. Yksi haastatteluista tehtiin englanniksi. Tämä haastattelu tallennettiin kirjoittamalla muistiinpanot englannin kielellä. Myös aineiston puhtaaksikirjoitus tehtiin englanniksi, koska työskentelyn kannalta ei koettu tarpeelliseksi kääntää aineistoa suomen kielelle.

Teemoittelu tarkoittaa sitä, että analyysivaiheessa tarkastellaan aineistosta esiin nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä useammalle haastateltavalle. Esiin nousevat teemat pohjautuvat tutkijan tekemiin tulkintoihin haastateltavien puheesta. Ne saattavat pohjautua haastattelurungon tema-alueisiin, mikä on odotettavaakin. Sen lisäksi tulee yleensä esille muitakin teemoja, jotka usein osoittautuvat haastattelun lähtöteemoja mielenkiintoisemmiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173.)

Aineistosta esiin nousevien seikkojen tarkastelu suhteessa toisiinsa on analyysin olennaisin osa. Yhteyksiä voidaan tarkastella usealla tavalla. Tyyppittelyssä tapauksia pyritään ryhmittelemään yhteisten piirteiden perusteella. Ääriyhmätarkastelussa muodostetaan kaksi tai useampia toisilleen vastakkaisista ryhmää jonkin keskeisen seikan tai seikkojen yhdistelmän perusteella. Poikkeavien tapauksien tarkastelu taas pakottaa ajattelemaan aineistoa uudesta näkökulmasta yleistysten sijaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 174–176.)

Haastattelujen litterointivaiheessa aineistosta alkoi hahmottua kolme pääteemaa, jotka osin vastasivat alun perin ajateltuja haastattelurungon teemoja. Jokaisen haastattelun litteroidusta materiaalista merkittiin eri väreillä eri teemoja kuvaavat kohdat. Erillisiin tiedostoihin kerättiin pääteemojen alle eri haastateltavien samaa teema-aluetta koskevia vastauksia. Tämän jälkeen eri pääteemojen alle kerätty materiaali järjestettiin vielä alaluokiksi muodostuneiden tyypittelyjen alle. Teemoittelun pohjalta aineisto kirjoitettiin puhtaaksi tulosten muotoon. Vielä puhtaaksikirjoitusvaiheessa joitakin asiakokonaisuuksia siirrettiin toisen teeman alle toimivan kokonaisuuden saamiseksi.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksen aineisto muotoutui kolmen pääteeman alle. Ensimmäinen teema käsittelee vanhempien kuvauksia perheen ja lasten kokemuksista leirillä sekä puuhista kotona. Toisessa teemassa kuvataan arjen haasteita ja helpotuksia pienten lasten perheissä kotona ja leiritoiminnassa. Viimeinen teema käsittelee voimavaroja, joita vanhemmat kertoivat perheensä saaneen perhetoimintaan osallistumisesta. Pääteemat ja niiden alaluokat kuvataan taulukossa 1 (Liite 2).

7.1 Lapsen elämää – kokemuksia osallisuudesta

Vanhemmat kuvasivat leirillä järjestettyä monipuolista ohjelmaa. Lapset ja vanhemmat olivat yhdessä ulkoilleet, askarrelleet, tanssineet, pelanneet jalkapalloa, onkineet laiturilla, soutaneet soutuveneellä, etsineet geokätköjä. Kodassa vietettiin lettukestejä ja laulettiin yhdessä. Toimintaa järjestettiin sekä sisätiloissa että ulkona.

Leikkimme pihalla, leikimökissä, kävimme keinumassa isossa pihassa. Rannalla kävimme, kun oli hyvä sää. En ole osallistunut patikointiretkellä. Sisällä iltaisin leikkimme muiden lapsien kanssa. Juoksimme käytävällä.

Kun satoi vettä olimme sisällä, askartelimme. Teimme nukkeja kankaasta ja piirsimme ja muovailuvahasta teimme töitä. Varmasti mun lapsia sitä pitivät tehdä.

Monia asioita tehtiin leirillä ensimmäistä kertaa. Tällaisia kokemuksia joillekin olivat esimerkiksi kalastus, soutuveneellä soutaminen, järvessä uiminen ja kiipeilyseinällä kiipeäminen. Eräs vanhempi kertoi leirillä järjestetyistä leiriolympialaisista, joihin perhe osallistui omana joukkueenaan. Lajeina oli erilaisia leikkimielisiä tehtäviä. Jokaisella toimintapaikalla suorituksesta annettiin pisteitä, ja voittajat julkistettiin palkintojenjakotilaisuudessa iltajuhlan yhteydessä. Jokaiselle perheelle annettiin oma kunniakirja olympialaisiin osallistumisesta.

Hyvää oli järjestetty olympialaispeli. Olimme osallistuneet vain leikisti, ei tosissa. Kuitenkin saimme pelin lopussa pöperin, että olemme osallistuneet kuitenkin.

Yhden perheen lapsen mieleen oli jäänyt erityisesti leirillä pelattu Pukkilan tähti -peli. Siinä etsittiin Pukkilan tähteä Afrikan tähti -pelin idean mukaisesti, mutta peli tapahtui pihaympäristössä niin, että osallistujat itse liikkuiivat pisteestä toiseen ikään kuin pelilaudalla. Ennen peliä pelimerkit oli askarreltu yhdessä lasten kanssa. Erityisesti rosvo-merkkien askartelu oli ollut lapsille mieluista puuhaa. Vanhemmat kertoivat, että Pukkilan tähdestä puhuttiin edelleen kotona lähes päivittäin.

Tosi mielenkiintoinen aika häntä, koska nytkin hän muistaa tosi hyvin, että leirillä kaikki, hän sanoo, että askartelu teet, mä teen askartelu Pukkilan tähti teki.

Mun tyttö vieläkin, kun mä kysyn häneltä haluatko pelata tai leikkiä, haluatko leikkiä, tavallinen joka päivä illalla kello seitsemän me pelaamme leikimme, hän sanoo okei Pukkilan tähti. [naurua] Hän hän tykkää siitä, Pukkilan tähdestä.

Ohjelmassa oli ollut paljon erilaisia ohjattuja pelejä ja leikkejä. Useimmat vanhemmista kokivat, että he olivat pystyneet osallistumaan leikkeihin lastensa kanssa. Myös lapset olivat osallistuneet peleihin ja leikkeihin mielellään. Osa yhteisistä leikeistä saattoi kuitenkin olla liian vaikeita pienille lapsille. Kahden aikuisen perheissä vanhemmat osallistuivat välillä ohjelmaan siten, että toinen vanhempi huolehti lapsista toisen osallistuessa järjestettyyn toimintaan. Myös arjen huolenpito lapsista, kuten päiväunista huolehtiminen, vaikutti leikkeihin osallistumiseen.

Joo, helppo, kaikki hyvin. Mä, ennen mä en tiedä mitä tekee, nyt mä tiedän ja mä selitän kaikki kaverit tämä leikki ja leiri.

Tekemistä oli tarjolla leirillaisille paljon. Mutta emme ole osallistuneet jokaisessa ohjelmassa. Joka päivä oli erilainen ohjelma. Minun lapset on vielä pienet, että olen osallistunut osittain näissä ohjelmissa.

Sometimes my little son was not feeling well. He was tired. Me or my wife went home [into the room] with him to sleep.

Vanhempien mieleen hyvänä, koskettavana muistona oli jäänyt erityisesti viimeinen ilta leirillä. Silloin vietettiin yhdessä juhlaa, johon sekä leiriläiset että ohjaajat olivat valmistaneet esityksiä. Eräs perhe oli valmistanut esityksen yhdessä toisen perheen kanssa. Siinä yksi aikuisista luki tarinaa, joka ei vielä ollut muille tuttu. Muiden tuli näytellä tarinan mukaisesti improvisoiden.

Vanhemmat kertoivat lastensa leikkineen paljon toisten lasten kanssa. Vanhempien mielestä oli hyvä asia, että lapsille oli leirillä oman ikäistä seuraa. Muiden kanssa leikkiessä lapset viihtyivät hyvin, ja vanhempien mielestä on tärkeää, että lapsi oppii leikkimään yhdessä muiden kanssa. Vanhempien mukaan leikit sujuivat pääsääntöisesti hyvin ilman suurempia ristiriitoja. Eräs vanhempi pohti vastausta siihen, mistä lapsi leirillä tykkä-

si, ja ajatteli leikkimisen ja kavereiden olleen lapselle tärkeitä. Uusi tilanne saattoi tosin aluksi olla hämmentäväkin.

Jos vähä pieni, hän ei tiedä, mutta hän hyvä, koska hän, paljon lapsia ja leikkiä. Viimeinen päivä hän, sitten hän tietää, paljon leikkii. Mutta ensimmäinen hän vähän sokki, että mitä tämä, miksi tää kaikki, asutaan. Mutta menee päivä, joka päivä, sitten hän menee hyvin. Uusi kaveri, hän löytyi uusi kaveri. Ja paljon keskustelu, ja leikkikaveria.

Myös kotona kaverit ovat lapsille tärkeitä. Yhdessä perheessä vanhemmat kertoivat, että päiväkotikavereista puhutaan kotona päivittäin. Aamulla heräämistä helpottaa, kun vanhemmat mainitsevat lapsen kavereita nimiltä ja kertovat lapselle, että hän pääsee taas päiväkotiin kavereiden kanssa leikkimään. Monelle lapselle myös päiväkodin hoitajat ovat arjessa tärkeitä ihmisiä. Kotona lapset tykkäävät muun muassa leikkiä legoilla, autoilla, piirtää ja värittää. Osalla lapsista on jo harrastuksia tai he haluaisivat sellaisia; tanssikerhoa, musiikkikerhoa, jumppaa, balettia, taidekerhoa, viulunsoittoa. Perheet ulkoilevat yhdessä, käyvät kävelyllä, pyöräilemässä ja uimahallissa ja lukevat yhdessä kirjoja.

Hiekkalaatikko ja hiekkakakkuja meille on vielä tärkeä, kolmepyöräinen polkupyörä on tärkeä. Sitä me tehdään joka päivä. Siis sitä mitä tehdään leikkipuistoissa. Liukumäki ja keinu. Siitä mun lapset pitävät.

Prinsessa leikia harrastamme kotona. Siis pitkät omituiset hameet ja mekot päälle ja tansimme. Lapset hyppävät sängyssä. Tekevät vekkulan tyyneistä ja patjoista. Iltaisin luemme.

Vanhempien mielestä sekä lapsia että aikuisia oli huomioitu perhetoiminnassa hyvin. Yksi esimerkki tästä oli se, että ilmoitustaululla olleessa päivän ohjelmassa asiat oli esitetty aina myös kuvin, jolloin lapsikin pystyi ymmärtämään, mitä päivä tuo mukanaan. Eräs vanhempi pohti, että Suomessa valtio ja muut organisaatiot ajattelevat lapsia ja perheitä; ”He hoitavat perhe, he anna value, arvo. He anna arvo lapsille.” Eräs vanhempi ehdotti, että leirillä pieniä lapsia voitaisiin huomioida järjestämällä heille sopivaa omaa ohjelmaa. Toinen ehdotus pienten lasten ja heidän vanhempiansa huomioimisesta oli lasten kasvuun ja kehitykseen liittyvien informaatio- tai keskustelutuokioiden järjestäminen vanhemmille osana leirin ohjelmaa.

Pienille lapsille olisi kiva järjestää oma pallerokerho missä jumpataan tai lauletaan yhdessä. Ihan pienille 2–3-vuotialle toimintaa. Mutta täytyyhän aina katsoa tilanteen mukaan ketä on vähän ja ketä on enemmän. Mikä ikäryhmä.

Yksi ajatus, että – – vähän jota käydä esmerkiksi leirin aikasta puoli tuntii äitille, että ilmoitus, että mitä on hyvä lapsille kehitys kasvu, mitä oli paha juttu. Tai mitä me lapselle, äiti

ja isä mitä tekee lapsen kanssa. Sellaiset, että minun mielestä että että psychology.”

7.2 Arki kotona ja perhetoiminnassa – haasteita ja helpotusta

Perhetoiminnassa päivää rytmittivät ruokailut ja niiden välisinä aikoina järjestetty ohjattu toiminta. Leirejä ja viikonloppuryhmiä järjestettiin kahdessa eri leirikeskuksessa. Toisessa niistä perheet majoittuivat leirikeskuksen huoneissa, toisessa jokaisella perheellä oli käytössään oma mökki.

Vanhemmat toivat haastatteluissa esiin sitä, että perhetoiminnassa oli eri tavalla aikaa olla ja tehdä yhdessä perheen kanssa kuin kotona. Kotona työntekeä, opiskelu ja kotityöt vievät vanhempien aikaa ja voimia. Leirillä vanhemmat saattoivat viettää rauhassa aikaa lasten kanssa, tai ottaa itselleen omaa aikaa.

At home I am working and I get exhausted. I need a break. At the camp it was calm and it was nice. The time was needed.

Kotona meillä ei ole aikaa, esimerkiksi askarrella. Minulla ei ole aikaa. – – Siellä teimme käsitöitä yhdessä, piirsimme, leikkasimme.

Erityisesti äidit kertoivat leirillä olemisen eroavan kotiarjesta siinä, että leirillä heidän ei tarvinnut laittaa ruokaa tai tehdä muita kotitöitä. Ruoka oli valmiina pöydässä, se oli hyvää ja sitä oli riittävästi. Erään perheen vanhempi koki, että lasten kannalta ruokailu yhteisissä tiloissa oli hieman vaikeaa. Lapset eivät olleet tottuneet syömään isossa ruokalassa yhdessä muiden kanssa.

Meillä on yksi on hyvä erilaista, että minä ei laita ruokaa, minä vain syön [nauraa]. Ei pese, ei ruokaa, kaikkea valmis-tuu, ja se on tosi kiva.

– – esimerkiksi jos on kotona joka päivä laittaa ruokaa, mutta leiri ei. Joka päivä siivoaa, mutta leiri ei. – – Jos vahitaan [lasta], sama kotona, mutta vahitaan. Ja mä näin ihmisiä, uusia ihmisiä. Ja mä näytän et mitä suomi tekee, ja mitä suomi syö ja mitä tekee ruokaa. Mun joka päivä syö riisi riisi, mutta mä nyt tiedän.

Ruokailu vähän vaikeaa. Erilainen ruoka kun kotona. Vieraita ihmisiä ympärillä. Kun mun lapset eivät silloin käyneet päiväkodissakaan, tämä oli uutta. Että syödään yhdessä isolla porukalla. – – Eivät he pitäneet ehkä syödä isoissa tiloissa ruokalassa.

Vanhemmat kertoivat leirillä olleen päivän aikana niin paljon touhua, että lapset nukkuivat yöt todella hyvin. Päiväaikaan leirikeskuksen käytävillä saattoi olla vähän levotonta, ja lapsilla rauhoittuminen päiväunille vieraas-

sa ympäristössä ja vieraiden äänien keskellä saattoi viedä aikaa. Eräs vanhempi kuvaili leirin päiväohjelmaa intensiiviseksi, joskus ohjelmaa oli ehkä liikaakin.

Me emme käy mökissä välillä, koska [ohjelma] mielenkiintoista. Joskus huomasin illalla, että olin tosi väsynyt. Mutta se oli hyvä väsymys.

Kahdessa perheessä lapsi sairastui leirin aikana. Silloin aikaa vietettiin paljon omassa huoneessa lapsen kanssa. Yhdessä perheessä sairastelu meni nopeasti ohi, ja vanhemmat vuorottelivat sairaan lapsen hoidossa. Toisessa perheessä sairastaminen pitkittyi ja vaikutti harmittavasti toimintaan osallistumiseen. Sairaam lapsen hoitaminen leiriolosuhteissa tuntui välillä hankalalta.

Kotona on kaikkia mitä minä tarvitsen. Leirillä ei minulle riittänyt puhtaita lasten vatteita, kenkiä lapsille. Kun oli kuumetta ei ollut lääkkeitä eikä mittaria. Vaippoja riitti siinä ja siinä. Sitten pientä tyttöä oksensi pussimatalla kotiin, ei ollutkaan vaihtovaihteita riittävästi. Eikä kauppaakaan ollut leirillä. Ehkä en osannut varautua erilaisiin tilanteihin.

Leirillä oli paljon lapsia. Isompia kun minun, ja he, monet olivat aina haluneet leikkiä minun lapseni kanssa. Tämä ei minulle sopinnut aina. Koska lapseni oli flunsassa ja kuumessa ja haluaisin välillä olla rauhassa. – – Sitten olin omassa huoneessa omassa rauhassa.

Apteekin ja kaupan palveluiden puuttuminen herättivät keskustelua myös muissa perheissä. Erään perheen vanhemmat kertoivat, että ennen leiriä tullessa infokirjeessä oli kehoitettu ottamaan mukaan lääkkeitä lapsille. Lääkkeet saattavat kuitenkin loppua ja lapselle voi tulla hätätilanne. Vanhemmat pohtivat, että leirillä voisi olla pieni kauppa tai automaatti, jossa myytäisiin juomia ja pientä syötävää.

Jos olisi pieni laatikko, ensiapulaatikko, siellä on Panadol, Burana. Sekin mä ajattelen hyvä idea. – – Jos lapsilla olisi [lääkettä], se olisi paras. Koska aikuisen voi, voi kärsii, ei haittaa.

Jos siellä olisi kauppa, pieni kauppa. Esimerkiksi minä joskus halusin ostaa fanta, pepsi, minun sydän halusi, mutta market [naurua] kaksikymmentä kilometriä kaukana.

Leirillä perheensä ainoana aikuisena ollut vanhempi kertoi oman ajan tärkeydestä. Tällainen tilanne oli järjestynyt vanhemmalle kaksi kertaa leirin aikana, kun hän kävi saunassa ja ohjaaja oli huolehtinut lapsesta sillä aikaa. Viikonloppuryhmässä järjestettiin joka sunnuntai omaa toimintaa aikuisille ja lapsille. Tällöin aikuisille oli omaa ohjelmaa ja samanaikaisesti osa ohjaajista huolehti lapsista järjestäen heille ohjattua toimintaa eri tilassa. Vanhempi kertoi, että ”Oma hetki lapselle ja aikuiselle oli tärkeä”.

Myös pienet, 2–3-vuotiaat lapset menivät mielellään ohjaajien mukana lapsille järjestettyyn toimintaan.

Yhdessä perheessä vanhemmat olivat sitä mieltä, että koko perheen on parempi osallistua toimintaan yhdessä. Lapsi oli leirillä yhtenä päivänä osallistunut lasten toimintaan ilman vanhempia, ja vanhemmat kertoivat sen näkyneen illalla lapsen käytöksessä itkuisuutena.

Mun mielestä nyt hänen pieni, jotta tarvii perheen kanssa. Jos hän iso, ei mitään, hän menee, mutta nyt ei.

Eräs perhe pohti haastattelussa lastenhoidon vastuun jakamista äidin ja isän kesken perheissä. Perheen isä teki ehdotuksen, että ennen leiriä isien kanssa tehtäisiin sopimus, jossa isät lupaavat välillä ottaa vastuun lasten hoitamisesta leirillä. Tällöin kaikki äidit saisivat itselleen omaa aikaa.

Se voi olisi esimerkiksi pieni sopimus – – jos perheessä kaksi aikuisia, he [ohjaajat] sanoisivat minulle leirin ennen: joskus toimintossa sun pitäisi hoitaa lapsi, äiti menee. Eli mä otan vas vas vastuu. Ennen leiri jos minä tiesin, aa mulla on vastuu, vastus, sitten kun ne [ohjaajat] sanoivat minua, minä tottelen, aa joo joo hyvä, minä luvasin tämä tämä tämä tämä [naurua]. Sitten [vaimo] ja samoin kuin toiset äidit vähän olisi vapaasti, koska aina lapsen kanssa, he eivät ole vapaa. He valvovat lapsi, eivät ole tosi vapaasti kuin isät. Mutta jos ennen isät luvasi, he luvaisivat, sitten sopimus tulee.

Pienten lasten kanssa osallistuminen joihinkin leirin ohjattuihin toimintoihin oli haasteellista. Tämä korostui erityisesti yhden aikuisen perheissä, joissa vastuuta lapsista ei voitu jakaa toisen aikuisen kanssa. Eräs vanhempi ehdotti ongelmaan ratkaisuksi hoitovastuun jakamista leiriperheiden kesken.

Joka päivä yksi aikuinen, yksi äiti tai isi isä hän ottaa vastus. Esimerkiksi toiset perheet, toisen perheen äidit he menevät toimintaan, activity. Yksi aikuinen he sanovat okei tänään minun vuoro, minä katson sinun lapsi, minä katson hoitan sinun lapsi, minä hoitan sinun lapsi, sinä olet vapaa. Toinen päivä toinen perheen aikuinen – – jos olisi vain yksi aikuinen, silloin hoitaminen jakataan samanlaisialla perheillä.”

7.3 Voimavaroja vuorovaikutuksesta

Vanhemmat kertoivat saaneensa voimavaroja ja valmiuksia perhetoiminnasta. Kokemus perheleirin kaltaisesta toiminnasta oli heille ensimmäinen, ja vanhemmat kertoivat saaneensa itseluottamusta osallistumisesta. Muiden leiriläisten ja ohjaajien kanssa oli mahdollisuus vaihtaa ajatuksia monenlaisista asioista. Myös suomen kieli vahvistui leirin aikana.

Koska ensin kerta me olimme leirillä. Se ei ollut tuttu asia meille mitä tapahtuu leirillä Suomessa, millainen tapahtuu.

Me tutustuimme siitä sitten. Me vähän oppimme suomalaisen vähän tapa tai traditio mitä on, koska me puhumme kysymme kysymys miten kulttuurista me vähän opimme.

Now I know what's going on a camp. At first I was a little bit worried. I didn't know what's happening there, what are the requirements, do I have to prepare, what kind of clothing we need. Now I know. But until I saw the situation I was a little bit worried if I'm not prepared.

Our main language there was Finnish because people there were from different cultures and backgrounds. In that sense I improved my skills.

Sekä lapset että aikuiset saivat leirillä paljon ystäviä. Osa vanhemmista oli vaihtanut yhteystietoja toisten leirillä olleiden perheiden kanssa, ja pitänyt yhteyttä heihin tekstiviestein ja puheluin leirin jälkeenkin. Kaksi perhettä oli myös tavannut perheitä, joihin tutustuivat leirillä. Vanhemmat toivoivat pääsevänsä uudelleen samalle leirille tuttujen perheiden ja ohjaajien kanssa.

Sitten kaveri joo, me saimme kaveri sieltä leiriltä. Yksi pääasia ihmisen sosiaali social contact kyky se kasvoi. Oikeasti. Mä huomasin. Ei vain minun perheellä, melkein kaikki perheellä se se käy, se toimii. He puhuvat, kysyvät.

Joo kaksi perhe me tutustuimme – – Meillä ei ole sama kieli, mutta hyvä ihminen, tutustui siellä.

Vanhemmat kertoivat saaneensa leirillä aikaa ja vaihtelua perheen yhdessä oloon ja tekemiseen. Lapsille kaverit ja leikkiminen olivat vanhempien mielestä tärkeitä. Lasten leikkiessä vanhemmille tarjoutui tilaisuuksia oman ajan viettämiseen ja keskusteluihin muiden vanhempien kanssa.

At home sometimes it feels boring. It is needed to go some other place. Children like to see more. We got energy.

Saimme iloa, ja aikaa yhdessä olemiseen ja tekemiseen.

Eräs vanhempi kertoi viikonloppuryhmässä pidetystä kirjallisuusillasta, jossa tutustuttiin suomalaisiin lastenkirjoihin. Perhe löysi sieltä Mauri Kunnaksen kirjat, joista on nyt tullut heidän yhteisiä suosikkejaan myös kotona. He lukevat Kunnaksen kirjoja yhdessä lapsen kanssa, ja kävivät kesällä Särkänniemen Koiramäki-teemapuistossa, jossa lapsi heti tunnisti kirjoista tutut paikat ja hahmot.

Monet perheet halusivat hakea leirille uudelleen, ja harmittelivat, että mukaan voi päästä vain joka toinen vuosi. Leiristä riitti puhuttavaa kotonakin ystävien kanssa, ja myös ystäviä on saatu innostettua osallistumaan leirille tulevaisuudessa. Vanhemmilla oli lämmin muisto leiristä.

Oli hyvä muisto, me tulimme hyvällä muistolla. Ja haluaisimme [naurua] hakea seuraava vuosi nyt vielä.

Jos onnistuu minä haluan vieläkin mennä. On hyvä meillekin, lapsillekin, koko perheellekin on hyvä.

Tykkään kaikki, oikeesti. Se on hyvä idea. Jos joka vuosi menen joku leiri, tulen takaisin, yksi viikko, tulen takaisin, sitten se olen refreshed, mitä se on suomeksi. Joo, se on hyvä, minä tykkään tämä leiristä. Siellä oli kaikki normaali, kaikki hyvin. – – Viis päivää ihan rauhassa pää siellä.

Lapset muistavat hyvin asioita leiriltä, ja kotona muistellaan leiriä katsoamalla valokuvia yhdessä perheen kanssa. Lapset haluavat näyttää ja kertoa äidille ja isälle mitä kuvissa on. Monet lapsista kysyvät usein vanhemmiltaan, milloin he menevät leirille uudelleen ja voisivatko he mennä jo seuraavana kesänä taas.

Mä olen kavereita facebookista leirillä, ja kun on, hän katsoo leirin kuvasta tulee joku joku ihminen – – hän sanoo minä tiedän täällä kun me olemme Pukkilan tähdellä ja me menemme täällä.

Lapsi kysyy aina milloin me mennään uudelleen.

Tyttö odottaa kesällä, hän sanoo milloin me menee leirille? Mä sanoo toivottavasti menee. Katsotaan. Haluamme.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa pohditaan vastauksia opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin: miten vanhempien mielestä pienten lasten osallisuus ilmenee järjestön perhetoiminnassa, sekä miten tuetaan pienten lasten osallisuutta perhetoiminnassa. Pienten lasten osallisuus osoittautui vaikeaksi aiheeksi tutkia, vaikka haastattelun kohderyhmänä olivatkin aikuisista parhaat mahdolliset lapsen elämän asiantuntijat – lapsen omat vanhemmat. Osallisuus on oma-kohtainen kokemus, jonka tavoittaminen ja sanallisesti kokemuksina, tapahtumina ja tekoina kuvaaminen on vaikeaa. Välähdyksiä lasten osallisuuden kokemuksista aineistosta on kuitenkin tavoitettavissa.

Aineistossa korostui näkemys siitä, että pienten lasten osallisuus ilmenee erityisesti lasten leikeissä sekä sosiaalisissa suhteissa omassa vertaisryhmässään. Vanhemmat kuvasivat haastatteluissa lasten leikkejä ja puuhia sekä kotiarjessa että perheleirillä: keinumista ja hiekkalaatikkeleikkejä leikkipuistoissa, auto-, lego- ja prinsessaleikkejä, roolileikkejä, tyyny- ja peittokasoissa peuhaamista, askartelua ja piirtämistä, satujen lukemista, ulkoilua ja pelien pelaamista. Myös Järvinen ym. (2009, 9) kirjoittavat leikin, mielikuvituksen, satujen, harrastusten ja oleilun tärkeydestä lapsille. Suortin ja Taimiahon (2009) opinnäytetyössä lapset itse kertovat leikin olevan päiväkodissa mukavinta, ja lapset mielsivät mahdollisuuden osallistua lähinnä vapautena leikkiä.

Dunderfelt (2011, 79) toteaa leikin olevan harjoittelevaa suhtautumista maailmaan, omien kykyjen harjaannuttamista sekä sosiaalisten taitojen oppimista. Tässä opinnäytetyössä haastatellut vanhemmat pitivät tärkeänä, että lapsi oppii leikkimään yhdessä muiden lasten kanssa. Leikkiminen yhdessä suunnilleen saman ikäisten kavereiden kanssa vaikutti vanhempien kertoman mukaan merkitykselliseltä ja tärkeältä myös lapsille itselleen. Vertaisryhmässä harjoitellaan tunne- ja sosiaalisen elämän taitoja, ja myönteisten kokemusten kautta lapsen itsetunto sekä sosiaaliset taidot vahvistuvat (Järvinen ym. 2009, 161).

Aikuisella on tärkeä rooli lasten leikkien mahdollistajana. Suortin ja Taimiahon (2009) opinnäytetyössä lapset kokivat päiväkodin aikuisten olevan heidän apunaan, auttavan riitatilanteissa ja tarjoavan materiaaleja sekä mahdollisuuksia leikkiin. Perheleirillä lapsille annetaan mahdollisuus leikkiin tarjoamalla paikat ja välineet leikille, sekä antamalla leikille aikaa. Leirillä lasten omien leikkien mahdollistamiseksi olisi tärkeää huomioida myös lasten vanhemmat. Leikkipaikkojen yhteyteen voitaisiin esimerkiksi järjestää vanhemmille pienimuotoista toimintaa. Vanhempia tulisi huomioida vähintäänkin varmistamalla, että leikkipaikoilla on istumatilaa aikuisille, jolloin vanhemmat voivat istua ja seurustella muiden aikuisten kanssa valvoen samalla lasten leikkejä.

Lasten osallisuuden tukeminen voi ilmetä pieninäkin tekoina tai huomiointina toiminnassa. Perheleirillä päiväohjelmaan piirretyt kuvat auttoivat lapsia hahmottamaan tulevaa tekemistä. Leiriolympialaisiin osallistumisesta saatu kunniakirja oli pienille – ja isoillekin – suuri ilonaihe sekä konkreettinen muisto osallistumisesta. Yleisön osallistava näytelmä iltajuhlissa mahdollisti jokaisen osallistumisen omien mahdollisuuksiensa ja kykyjensä mukaan. Pukkilan tähti -pelimerkkien askartelun kautta lapset saivat olla osallisena pelin valmistelussa ja toteuttamisessa. Pelistä muodotui tärkeä muisto, joka näkyy perheen arjessa vielä kotonakin.

Haasteita pienten lasten kanssa leirin toimintaan osallistumiseen toivat muutokset arjen rutiineissa, kuten ruokailussa tai nukahtamistilanteissa, lapsen sairastuminen sekä toisinaan yhteisen toiminnan vaativuus pienten lasten kykyihin nähden. Pienten lasten kanssa arki on vahvasti läsnä myös leirillä, ja lasten osallisuus ilmenee myös perushoivan tasolla. Leirin tuihuihin osallistuminen sekä ruokailusta, unen saannista, turvallisuudesta ja hoivasta huolehtiminen vieraassa ympäristössä voivat olla pienten lasten perheille väsyttävääkin. Lisähuolta voi aiheuttaa lapsen sairastuminen. Huomioimalla arkirutiinien sujuvuus ja erilaisten perheiden tarpeet – esimerkiksi rauhoittamalla ruokailutilanteita sekä lasten päiväuniaikaan leirikeskuksen käytäviä – voidaan tukea lasten arkea sekä vanhempien jaksamista myös leiriolosuhteissa.

Osa vanhemmista oli kokenut, että he pystyivät perheenä osallistumaan yhteiseen toimintaan leirillä hyvin. Osan mielestä osallistuminen oli toisinaan haasteellista, koska ohjattu toiminta oli välillä pienille lapsille liian vaativaa. Välillä vanhemmat osallistuivat ohjelmaan siten, että toinen vanhempi huolehti lapsista toisen osallistuessa järjestettyyn toimintaan. Leirille toivottiin pienille lapsille sopivaa toimintaa, kuten jumppaa ja laulamis-

ta. Vanhemmilta tuli myös ehdotus lasten kasvatukseen ja kehitykseen liittyvistä keskusteluhetkistä ohjaajan johdolla yhdessä muiden vanhempien kanssa.

Stenvall ja Seppälä (2008, 14, 30–31) pohtivat tutkimuksessaan lapsen iän sekä kehitystason asettamia haasteita osallisuuden toteutumiselle. Eriikäisten lasten erilaiset toimintatavat tulee huomioida, mutta osallisuus myös kehittyy lapsen kasvun myötä. Pienten lasten kohdalla osallisuuden huomioiminen vaatii aikuiselta enemmän luovuutta. Lapsen iän huomioiminen on tärkeää myös siksi, että silloin toiminta ei ole lapselle liian vaativaa vaan lapsi saa onnistumisen iloa tekemisistään ja osallisuuden kokemuksistaan. Yhtenä osallisuuden ideana on luoda lapsille pohja yhteisöllisyydestä sekä omista vaikutusmahdollisuuksista. Pienenä opittuja toimintamalleja on myöhemmin helpompaa siirtää uusiin ympäristöihin ja rakentaa niiden päälle lisää taitojen karttuessa.

Lapsen, hänen vanhempiansa ja koko perheen osallisuutta on usein hankala erottaa toisistaan – mikä ei toisaalta ole tarpeenkaan. Pienet lapset ja heidän vanhempansa ovat luonnollisesti tiiviisti kiinni toisissaan. Lapset tarvitsevat aikuisen apua, läsnäoloa ja hoivaa. Aikuiset ovat sidoksissa lapsiinsa, huolehtivat ja turvaavat. Lapsen kehityksen perustan sanotaan olevan lapsen ja häntä hoitavan aikuisen keskinäisessä vuorovaikutuksessa, sillä kehityksen alkuvaiheessa lapsen liittyminen yhteisöihin sekä sosiaalisten taitojen kehittyminen tulevat osaksi lapsen kasvua vanhempien kautta (Friis ym. 2004, 43; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 36; Järvinen ym. 2009, 9–10). Oppiminen ei ole ainoastaan yksisuuntaista, vaan kuten Vilén ym. (2006, 11) toteavat, lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa sekä lapsi että aikuinen kehittyvät ihmisinä ja oppivat toinen toisiltaan.

Perheleirillä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta voidaan tukea kannustamalla vanhempia osallistumaan toimintaan yhdessä lapsen kanssa, sekä järjestämällä erityisesti lapselle ja aikuiselle suunniteltua yhteistoimintaa. Vanhemmuus ja vastuu lasten hoivasta jaetaan vanhempien kesken eri tavoin eri perheissä. Opinnäytetyön aineistossa erityisesti äidit kertoivat saaneensa leirillä aikaa sekä itselleen että yhdessäoloon lastensa kanssa, kun heidän ei tarvinnut huolehtia ruoanlaitosta ja kotitöistä.

Eräs haastateltu isä ehdotti, että isien kesken tehtäisiin sopimus, jossa isät lupaavat välillä ottaa vastuun lasten hoitamisesta leirillä. Ehdotus lastenhoitovastuun jakamisesta sopimuksen avulla oli hyvin käytännönläheinen. Yhteisen sopimuksen kautta mahdollistettaisiin oman ajan viettäminen kaikille vanhemmille perheiden erilaisista tavoista riippumatta. Samalla varmistettaisiin lapselle mahdollisuus viettää aikaa kummankin vanhemmansa kanssa.

Perhe voidaan nähdä systeeminä, jossa aikuisten osallisuudella on vaikutuksensa lasten osallisuuteen – ja myös päinvastoin. Näin ollen vanhempien jaksamisen ja hyvinvoinnin tukeminen lisää myös lasten hyvinvointia sekä mahdollisuuksia osallisuuteen. Kiilakosken (2007, 12–13) määritelmä osallisuudesta yksilön ja yhteisön yhteen kietoutuneena kokemuksena

– lapsen kohdalla yleensä osana perhettä tai muuta lähiyhteisöä – vahvistaa tätä käsitystä.

Leirin aikana vanhempia voidaan huomioida järjestämällä mahdollisuuksia oman ajan viettämiseen toisen vanhemman tai leiriohjaajien huolehtiessa lapsista. Lapset ja perheet ovat erilaisia, ja samanlaiset ratkaisut eivät sovi kaikille perheille. Toiset kokevat, että pientä lasta ei voi vielä jättää vieraiden hoitoon – toiset kokevat oman hetken sekä itselleen että lapselle tärkeänä voimavarana. Yhden aikuisen perheissä vanhemman oman ajan järjestämiseen tarvitaan leiriohjaajien apua. Kahden aikuisen perheissä vanhemmilla on mahdollisuus vuorotella lasten hoidossa ja oman ajan viettämisessä. Vuorotteluunkin tosin saatetaan tarvita ohjausta ja yhteisöllistä muistuttamista siitä, kuka kulloinkin on vastuussa lapsista.

Perheet saivat leiriltä iloa, energiaa sekä voimavaroja, jotka kantavat perheen arjessa vielä leirin jälkeenkin. Leirillä perheillä oli aikaa yhdessä olemiseen ja tekemiseen. Siellä solmittiin ystävyys-suhteita, ja sosiaaliset taidot vahvistuivat niin lapsilla kuin aikuisillakin. Vanhemmat kertoivat kielitaitonsa ja valmiuksiensa vahvistuneen leirin aikana. Vanhempien kokemus voimaantumisesta voi lisätä voimavaroja myös perheen arjessa, sillä kuten Alitolppa-Niitamo (2005, 106) toteaa, maahanmuuttajataustaisissa perheissä kielen opetteleminen sekä kodin ulkopuolella toimiminen vahvistavat aikuisia myös vanhemman roolissa.

Leirin kokemukset pysyvät mielessä leirin jälkeenkin ja ovat joiltakin osin saattaneet siirtyä perheen yhteiseen toimintaan myös kotona. Perheet saivat leiriltä hyviä muistoja, ja leirin tapahtumia muistellaan kotona yhdessä perheen kanssa. Valokuvat leiriltä ovat pienille lapsille tärkeitä. Lapset haluavat näyttää ja kertoa äidille ja isälle, mitä kuvissa on. Leirin toiminnasta kodin arkeen löytyi esimerkiksi uusia satukirjoja ja pelejä, jotka yhteisen tekemisen muodossa osaltaan vahvistavat lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta.

Mäkelä (2010) kirjoittaa lapsuuden hyvien tunnekokemusten voimasta ja siitä, kuinka lapsena yhdessä koettu ilo muuttuu kyvyksi tuntea hyviä tunteita. Lipponen ym. (2013, 160–162) kirjoittavat lapsen saavan osallistumisen kautta kokemuksia omasta toiminnastaan ja sillä olevan suuri merkitys sen kannalta, kuka lapsi kokee olevansa ja millaiseksi hän haluaa tulla. Sekä Mäkelä että Lipponen ym. kirjoittavat lapsena jaettujen yhteisöllisten kokemusten vaikuttavan siihen, miten lapsi oppii ylläpitämään joustavia toimintatapoja ja ottamaan osaa yhteisölliseen tekemiseen tulevilla tilanteilla.

Osallisuutta määriteltäessä on tärkeää hyväksyä, että lapsi voi olla osallinen myös varsinaisen yhteisen toiminnan ulkopuolella; omissa leikeissään ja mielenkiinnon kohteissaan. Myös Stenvall ja Seppälä (2008, 7–8, 38) ovat tehneet samansuuntaisen huomion. Heidän määritelmässään osallisuus voi olla myös pelkkää olemista ilman aktiivista osallistumista – osallisuus voidaan nähdä myös mukanaolona tai tunteena. Osallisuuden yhteisöllisessä luonteessa korostuu jokaisen osallistuminen yhteiseen toimintaan omalla tavallaan, omien kykyjensä ja toiveidensa mukaan.

Osallisuuden toteutumisessa olennainen merkitys on kysymyksellä vallan jakamisesta. Lasten osallisuutta voidaan lisätä luopumalla aikuisten symbolisesta vallasta parantamalla lasten vaikutusmahdollisuuksia. Osallisuuden kannalta on toisarvoista onko idea lapsen, aikuisen vai ryhmän – kaikki ideat voidaan ottaa vastaan ja toteuttaa mahdollisuuksien mukaan. Karlssonin (2001, 53) ajatuksen mukaisesti joko tai -asetelmasta aikuis- ja lapsilähtöisen toiminnan välillä voidaan luopua ja puhua sekä että -vaihtoehtosta, jossa aikuinen ja lapsi ovat molemmat läsnä. Tärkeintä on ajatus siitä, että osallisuus on yhteisöllistä. (Stenvall & Seppälä 2008, 7, 41; Kalliala 2012, 47–50, Kiilakoski 2007, 14.)

Pienen lapsen kohdalla aikuisen rooli lapsen osallisuuden mahdollistajana on tärkeä, kuten myös Järvinen ym. (2009, 9) sekä Stenvall ja Seppälä (2008, 30) toteavat. Aikuinen voi vahvistaa pienen lapsen osallisuutta tukemalla lapsen toimintaa lapsen haluista sekä motivaatioista käsin. Tämä voi tarkoittaa sitä, että aikuinen luopuu omista aikomuksistaan toteuttaa toimintaa suunnitellulla tavalla, ja sen sijaan osallistuu lapsen kanssa siihen, mitä tämä on tekemässä ja auttaa lasta siinä. Stenvall ja Seppälä (2008, 12, 38, 40) korostavat lasten osallisuuden mahdollistumisen vaativan aikuisilta erityisesti osallisuuteen kannustavaa asennetta, yhteisöllistä toimintatapaa sekä valmiutta muuttaa vallitsevaa toimintakulttuuria.

9 POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin pienten lasten osallisuutta vanhempien tuottaman tiedon avulla. Osallisuus ilmiönä on monimuotoinen, ja vaatii pohdintaa useasta eri näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa tulosten luotettavuutta tarkasteltaessa voidaan pohtia kuinka todenmukaista kuvaa lasten maailmasta vanhempien näkemykset antavat. Toisaalta ei ole tarkoituksenmukaista sivuuttaa vanhempien tuottamaa arvokasta tietoa ja kokemusta, jonka voidaan ajatella edustavan tärkeää yhteisöllistä näkemystä myös lasten näkökulmaa tarkastelevassa tutkimuksessa.

Stenvall ja Seppälä (2008, 34–35) tuovat esiin omassa tutkimuksessaan seikan, että vanhempien osoittama hyväksyntä sekä suhtautuminen lapsen ideoihin ovat tärkeä edellytys lapsen osallisuuden toteutumiselle. Tästä syystä on tärkeää ottaa myös vanhempien mielipiteet huomioon. Tässä opinnäytetyössä on pyritty tuomaan esiin vanhempien näkemyksiä lapsen ja perheen osallisuuden mahdollisuuksista. Lukumääräisesti aineistoa ei voida pitää kattavana, mutta pyrkimyksenä on ollut tuoda esiin juuri näiden vanhempien ja perheiden kokemuksia, joita voidaan pitää ainutlaatuisina ja siksi tärkeinä.

Laadullisessa tutkimuksessa eettisyys ja luotettavuus määrittyy erityisesti tutkijan toiminnan luotettavuuden kautta, eli toisin sanoen siitä, kuinka luotettavaa tutkijan analyysi materiaalista on (Hirsjärvi & Hurme 2009, 189). Tässä opinnäytetyössä tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta on pyritty havainnollistamaan kuvaamalla tarkasti tutkimuksen eri vaiheita kysymysten asettelusta aineiston hankintaan, sekä analyysin luokittelujen tekemiseen. Haastateltavien anonymiteettiä on suojattu jättämällä aineistosta pois kaikki tunnistetiedot. Runsaille aineistolainauksilla haastatteluti-

lanteista on haluttu tuoda haastateltavien ääntä kuuluviin sellaisenaan ilman vaaraa tutkijan tekemästä tulkinnasta.

Pyrkimyksissä tuoda tutkimuksessa esiin lasten näkökulmaa, ongelmallista on lasten maailman tulkitseminen aikuisten näkökulmasta. Kuten Karlsson (2001, 35–36) toteaa, lapset eivät tee tutkimusta, eivätkä täten voi tutkimuksissa selittää omaa näkökulmaansa. Tässäkin opinnäytetyössä lasten osallisuuden määrittely ja tavoittaminen tuntui vaikealta tehtävältä, sillä aikuisten on mahdotonta nähdä ja todentaa lasten osallisuutta sillä tavalla kuin lapset itse sen kokevat. Aikuiset eivät pysty näkemään merkityksiä sillä tavoin ja niissä asioissa, joissa lapset niitä kokevat, eivätkä aikuisten muotoilemat kysymyksenasettelut välttämättä sovellu tuomaan lasten näkökulmaa esille.

Opinnäytetyö on tuottanut tietoa vanhempien näkemyksistä, jota voidaan hyödyntää järjestön perhetoiminnan kehittämisessä sekä muidenkin pienten lasten perheiden kokemuksista kiinnostuneiden tahojen toiminnassa. Jatkossa lisätutkimusta voitaisiin tehdä keräämällä aineistoa suoraan lapsilta, esimerkiksi sadutuksen keinoin viikonloppuryhmissä, joissa on mahdollisuus pidempiaikaiseen tutustumiseen ja työskentelyyn lasten kanssa. Myös leiriohjaajilta ja -johtajilta voidaan saada arvokasta käytännön kokemuksen tuottamaa tietoa siitä, millä tavoin pienten lasten ja heidän perheidensä osallisuuden mahdollisuuksia toiminnassa voitaisiin lisätä. Ohjaajilta voitaisiin myös tiedustella näkemyksiä siitä, millaisia työvälineitä sekä -menetelmiä he tarvitsisivat perheiden kanssa työskentelynsä tueksi.

Opinnäytetyön tekeminen on käynnistänyt ajatusprosessin siitä, että osallisuus lähtee yksilön omista sisäisistä motiiveista, tarpeista sekä tunteista ja toteutuakseen se vaatii yhteisön, jossa erilaisten yksilöiden osallisuus on mahdollista. Lapset eivät ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi ole samalla tavalla täysivaltaisia toimijoita kuin aikuiset. Tästä syystä aikuisilla on erityinen vastuu pyrkiä kuuntelemaan ja kuulemaan lapsia yhteisön asioissa – erityisesti lasten oman elämän lähiyhteisöissä. Toimintamalleja tulisi kehittää sellaisiksi, että jokaisella on mahdollisuus tuoda ääntänsä kuuluviin itselleen luontaisella tavalla ja olla mukana vaikuttamassa tapahtumien kulkuun.

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Kotoutuminen ja lastenkasvatus. Teoksessa Syrjälä, J. (toim.) Vahva vanhemmuus – Paras tuki nuoren kasvuun. Helsinki: Väestöliitto, 103–112.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2006. Kasvatussosiologia. Kasvatustiede. Helsinki: WSOY.
- Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Friis, L., Eirola, R. & Mannonen, M. 2004. Lasten ja nuorten mielenterveysystyö. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Halme, K. & Vataja, A. 2011. Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Joensuu, M. 2007. Millaista roolia lapselle tarjoavat kuntien lapsipoliittiset ohjelmat? Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 77, 144–157.
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Karlsson, L. 2001. Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Edita.
- Karlsson, L. 2008. Lasten osallisuus – lapsinäkökulmainen toiminta, päätöksenteko ja tutkimus. Teoksessa Lapsella on oikeus osallistua. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2008. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 70–76. Viitattu 1.8.2014.
http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101293&name=DLFE-8413.pdf
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Kiilakoski, T. 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 77, 8–20.

Kronqvist, E-L. & Pulkkinen, M-L. 2007. Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kuittinen, S. & Isosävi, S. 2013. Vanhemmuus ja pienten lasten hoiva eri kulttuureissa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, 78–95.

Lehtinen, A-R. 2009. Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa Alanen, L. & Karila, K. (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 89–114.

Lipponen, L., Kumpulainen, K. & Hilppö, J. 2013. Haluan, voin ja osaan. Lasten toimijuuden rakentuminen päiväkodissa. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 159–175.

Malinen, V. & Kumpula, S. 2005. Terve ja toimiva parisuhde - vanhemmuuden kivijalka. Teoksessa Syrjälä, J. (toim.) Vahva vanhemmuus - Paras tuki nuoren kasvuun. Helsinki: Väestöliitto, 43–49.

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mäkelä, J. 2010. Lapsena yhdessä koettu ilo ehkäisee mielenterveysongelmia. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 17.8.2014. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/ajankohtaista/kuukauden/lapsena_yhdessa_koettu_ilo_ehkaisee_mielenterveysongelmia

Punamäki, R-L. 2001. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 174–197.

Punamäki, R-L. 2011. Vanhemmuuteen siirtyminen: raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiintymyssuhteet. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 95–114.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Salo, S. 2003. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Vanhemmuuden kiintymyssuoja. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 44–77.

Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2001. Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.

Stenvall, E. & Seppälä, U. 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin työpapereita 2008:1. Viitattu 3.8.2014. http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paiva_kodissa.pdf

Suortti, P. & Taimiaho, M. 2009. Lasten kokemuksia osallisuudesta päiväkodissa. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 3.8.2014. <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/2276/Lastenko.pdf>

Tamminen, T. 2011. Lapsen ja lapsuuden puolestapuhuja. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 287–289.

Tapio, N., Seppänen, P., Hyppönen, T., Janhunen, T., Prusila, L., Salo, S., Toivanen, R. & Vilén, M. 2010. Parisuhde ja vanhemmuus. Teoksessa Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 101–165.

Turja, L. 2012. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 41–53.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus – erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

HAASTATTELURUNKO

- Minkäikäisiä lapsia perheessänne on?
- Mihin järjestön perhetoimintamuotoon olette osallistunut?
- Muut kokemukset leiri/perhetoiminnasta?
- Mitä teitte leirillä/viikonlopputoiminnassa?
- Mikä oli hyvää ja mukavaa?
- Mistä teidän lapsi piti?
- Mikä oli huonoa?
- Mistä teidän lapsi ei pitänyt?
- Oliko teidän perheen helppo osallistua peleihin, leikkeihin, askarteluun ja muuhun yhteiseen toimintaan? Miksi oli helppoa, tai miksi oli vaikeaa osallistua?
- Mitä teidän lapsi tykkää tehdä kotona, ja kerhossa tai päivähoidossa?
- Mitä teette yhdessä lapsen kanssa kotona?
- Mikä leirillä/viikonlopputoiminnassa oli erilaista kuin kotona?
- Miten arki (unet, ruokailut, leikki) sujui leirillä/viikonlopputoiminnassa?
- Mitä itse saitte leiriltä?
- Mitä lapsi sai leiriltä? Miten se on näkynyt lapsessa?
- Siirtyikö leiriltä arkeen (kotiin) jotain toimintaa tai ajatuksia?
- Miten pienet lapset mielestänne otetaan huomioon leirillä/viikonlopputoiminnassa?
- Miten pienet lapset voitaisiin huomioida leirillä/viikonlopputoiminnassa paremmin?
- Jos menisitte uudelleen leirille/viikonloppuryhmään, mitä toivoisitte leiriltä/viikonlopputoiminnalta?
- Mitä muuta haluatte sanoa?

AINEISTON TEEMOITTELU

Lapsen elämää – kokemuksia osallisuudesta	Arki kotona ja perhetoiminnassa – haasteita ja helpotusta	Voimavaroja vuorovaikutuksesta
Kokemukset leirillä	Yhteinen aika	Valmiuksien ja kielitaidon vahvistuminen
Osallistuminen ohjattuun toimintaan	Ruokailu	Sosiaaliset kontaktit
Leikki ja leikkikaverit	Kotityöt	Yhdessä oleminen ja tekeminen
Lasten huomioiminen leirillä	Lepo	Ilo ja energia
Lasten puuhat kotona	Sairastaminen	Leikki ja leikkikaverit
Yhdessä tekeminen kotona	Apteekin ja kaupan palvelut	Yhdessä muistelu
	Vanhempien oma aika	
	Lastenhoidon vastuun jakaminen perheissä	

Taulukko 1. Aineiston teemoittelu

